

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ СОЦІАЛЬНОЇ
СФЕРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**

Виконав: магістрант 3-го курсу, групи 8.2817-з
спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»
освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»
М.В. Лебеденко

Керівник: доцент кафедри соціальної
філософії та управління,
к.філос.н. Сорокіна О.С.

Рецензент: професор кафедри соціальної
філософії та управління,
доцент, д.філос.н. Глазунов В.В.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра соціальної філософії та управління
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної філософії та
управління

_____ Т.І.Бутченко
«___» _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Лебеденко Марині Валеріївні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні

керівник роботи Сорокіна Олександра Сергіївна, к.філос.н.

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «29» травня 2019 року № 804-с

2. Строк подання студентом роботи 21 лютого 2020 року

3. Вихідні дані до роботи Стойко О. Я., Дема Д. І. Фінанси: навч. посіб. /за ред. О. Я. Стойка. Київ: Алерта, 2014. 432 с., Дропа Я. Б. Фінансові ресурси розвитку національної економіки України: монографія. Львів: ЛНУ імені Іван Франка, 2017. 426 с., Василик О. Д. Теорія фінансів: навч. посіб. Київ : НІОС, 2003. 416 с; Павлюк К.В. Фінансові ресурси держави: монографія. Київ: НІОС, 1997. 176 с.; Петик М.І. Економічна суть і призначення фінансових ресурсів у забезпеченні господарської діяльності суб'єкта господарювання. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2008. №4. С. 198–204.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Уточнити зміст основних понять дослідження «управління фінансовими ресурсами», «соціальна сфера», «регіон». 2. Охарактеризувати сучасний стан дослідження управління фінансовими ресурсами соціальної сфери. 3. Визначити принципи і методи дослідження проблеми управління фінансовими ресурсами соціальної сфери. 4. Визначити сутність механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери. 5. Виявити специфіку сучасного механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери. 6. Проаналізувати зарубіжний вдосконалення управління фінансовими ресурсами соціальної сфери. 7. Здійснити аналіз механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери та визначити його вплив на соціально-економічний розвиток. 8. Визначити детермінанти удосконалення управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Рисунків –9

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Сорокіна О.С., доцент кафедри соціальної філософії та управління	29.05.2019	29.05.2019
Розділ 2	Сорокіна О.С., доцент кафедри соціальної філософії та управління	24.06.2019	24.06.2019
Розділ 3	Сорокіна О.С., доцент кафедри соціальної філософії та управління	23.09.2019	23.09.2019

7. Дата видачі завдання _____ 29 травня 2019 року _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень 2019	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2019	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2019	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Червень 2019	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Вересень 2019	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Листопад 2019	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Січень 2020	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Лютий 2020	<i>виконано</i>

Студент _____ М.В. Лебеденко

Керівник роботи _____ О.С. Сорокіна

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.В. Заїка

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 78 сторінок, 70 позицій у списку літератури, 1 додатку.

УПРАВЛІННЯ, ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ, СОЦІАЛЬНА СФЕРА, РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

Мета дослідження: полягає у визначення детермінант удосконалення управління фінансовими ресурсами соціальної сфери Запорізької області.

Об'єкт дослідження: процес управління фінансовими ресурсами соціальної сфери.

Предмет дослідження: специфіка управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні.

Методи дослідження: діалектичний, історичний, системний та структурно-функціональний підходи.

Гіпотеза: ефективне управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні має базуватись на поєднанні традиційних та інноваційних методик.

Висновки: 1. Система управління фінансовим механізмом розглядається як сукупність елементів і зв'язків, що забезпечують ефективний вплив суб'єкта управління на об'єкт для реалізації кінцевої мети на основі фінансового механізму.

2. Ключовою позицією виступає дотримання принципу балансу, який передбачає співвіднесеність фінансових надходжень та витрат. Саме така модель за практикою країн світу, довела власну ефективність та життєздатність.

3. Запорізька область має значний фінансово-економічний потенціал розвитку, що проявляється у стабільному зростанні доходів місцевих бюджетів та зниженні частки трансфертів з державного бюджету. Для ефективного управління фінансовими ресурсами соціальної сфери, необхідно застосовувати інноваційні підходи та методи фінансування, а також здійснювати жорсткий контроль за використанням коштів, їх цільовим призначенням.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	6
1.1. Зміст основних понять: «управління фінансовими ресурсами», «соціальна сфера», «регіон».....	8
1.2. Сучасний стан дослідження управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні.....	16
1.3. Принципи та методи проблеми управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні.....	21
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	28
2.1. Сутність механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери.....	28
2.2. Специфіка формування сучасного механізму управління фінансами соціальної сфери на регіональному рівні.....	34
2.3. Зарубіжний досвід вдосконалення механізму управління фінансами соціальної сфери на регіональному рівні.....	41
РОЗДІЛ 3. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ.....	49
3.1. Аналіз механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери Запорізької області.....	49
3.2. Детермінанти удосконалення управління фінансовими ресурсами соціальної сфери Запорізької області.....	59
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	72
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Підґрунтям розвитку будь-якої держави виступають фінансові ресурси, які є в її розпорядженні. Саме вони надають можливість забезпечувати підтримку та сприяти розвитку всім категоріям населення, особливо соціально незахищеним. За допомогою фінансових ресурсів держава гарантує виконання власних обов'язків та дотримання високих стандартів допомоги у соціальній сфері. Результати цієї діяльності відбиваються на всіх рівнях організації суспільства: на макрорівні через забезпечення дотримання єдиного вектору розвитку та стабільності; на мезорівні через збереження цілісності спільнот; на мікрорівні – через суб'єктивні почуття соціальної захищеності і задоволеності.

Управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні є одним із пріоритетних напрямків розвитку зокрема з позиції можливості цільового використання ресурсів, здійснення адресної допомоги, більшої швидкості та якості роботи, які забезпечує спрощена ланка управління, попередженню шахрайських схем розподілу державних коштів тощо.

Проблемна ситуація. Ефективне управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні, як свідчить світовий досвід, має базуватись на декількох чинниках: збалансованих процесах наповнення фінансами, прозорості системи надання допомоги, ефективній взаємодії відповідних органів та громадян, фінансової грамотності населення.

В Україні, на жаль, існує декілька факторів, які ускладнюють ефективне управління даними процесами: система розрахунку показників ефективності, яка досить часто враховує «валові» показники або середні значення, які в агрегованому вигляді створюють позитивне враження, недосконалість законодавчої бази, потребу у вирішенні низки організаційних питань тощо.

Об'єктом дослідження виступає процес управління фінансовими ресурсами соціальної сфери.

Предмет дослідження: специфіка управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні.

Мета дослідження полягає у визначенні детермінант удосконалення управління фінансовими ресурсами соціальної сфери Запорізької області.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких *завдань*:

- уточнити зміст основних понять дослідження «управління фінансовими ресурсами», «соціальна сфера», «регіон»;
- охарактеризувати сучасний стан дослідження управління фінансовими ресурсами соціальної сфери;
- визначити принципи і методи дослідження проблеми управління фінансовими ресурсами соціальної сфери;
- визначити сутність механізм управління фінансовими ресурсами соціальної сфери;
- виявити специфіку сучасного механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери;
- проаналізувати зарубіжний досвід вдосконалення управління фінансовими ресурсами соціальної сфери;
- здійснити аналіз механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери та визначити його вплив на соціально-економічний розвиток регіону;
- охарактеризувати детермінанти удосконалення управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні.

Гіпотеза дослідження: ефективне управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні має базуватись на поєднанні традиційних та інноваційних методик.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

1.1. Зміст основних понять: «управління фінансовими ресурсами», «соціальна сфера», «регіон»

Для якісного дослідження концептуальних аспектів управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні необхідно розкрити зміст базових понять, що будуть використовуватись у роботі.

Поняття фінансів та фінансових ресурсів є тісно пов'язаним з грошовими засобами, які є у розпорядженні суб'єкта діяльності. Коли мова йде власне про фінансовий ресурс, то під ним розуміються засоби, які є у розпорядженні організації, установи або держави в цілому.

Наукове дослідження фінансових ресурсів держави, процесів їх формування, розподілу та використання дозволяє забезпечити ефективний розвиток системи державних фінансів. «Фінансові ресурси держави» сьогодні є однією із найбільш уживаних економічних категорій у понятійному апараті науки, що стосується державного сектору. Щодо останнього існує багато дискусійних моментів відносно сутності, економічного змісту та ролі фінансових ресурсів залежно від рівня їх формування, розподілу та використання, що характеризує відсутність єдиного погляду серед науковців про необхідність детального розгляду даної проблеми.

Досліджуючи виникнення терміну «ресурси» можна дійти висновку, що він походить від латинського *resourgo* і означає засіб, джерела, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності. Друге базове поняття роботи, «фінанси», етимологічно походить від латинської *finantia* – «платіж» і від французького «*finances*», тобто грошові кошти [66, с. 339-442]. Отже, у базовому значенні зміст поняття «фінансові ресурси» визначає грошові фонди,

допоміжні засоби, які можуть накопичуватися, розподілятися і використовуватися для досягнення певної мети.

Загалом у науковій літературі виокремлюють широкий та вузький підходи до трактування сутності фінансових ресурсів держави.

«Широкий підхід» (Ц. Огонь, І. Цуницька, М. Александрова та ін.) визначає фінансові ресурси як загальну вартість усіх видів ресурсів, що забезпечують відтворювальний процес під час здійснення господарської діяльності економічних суб'єктів у межах економічного простору [38; с. 46-65].

«Вузький» підхід (А. Загородній, О. Василик) розглядає фінансові ресурси як сукупність коштів, що знаходиться в розпорядженні держави та суб'єктів господарювання [7, с. 22].

Ще одним фактором розбіжностей тлумачення поняття «фінансові ресурси» виступає природа їх формування. На думку О. Стойка і Д. Деми фінансові ресурси акумулюються на трьох рівнях:

– на мікрорівні, тобто в рамках домогосподарств. Джерелами їх формування можуть бути як ресурси сфери державних фінансів, так і ресурси підприємств. Інакше кажучи, вони акумулюються в результаті створення валового внутрішнього продукту (ВВП) і його перерозподілу. На цьому рівні фінансові ресурси представлені у вигляді доходів населення, накопичень (депозитів і вкладень в банківську систему) тощо;

– на мезорівні – у суб'єктів підприємницької діяльності фінансові ресурси є результатом розподілу новоствореного в економіці валового внутрішнього продукту (ВВП). Вони мають вигляд капіталу підприємств, їх прибутку, капітальних вкладень та ін.;

– на макрорівні – фінансові ресурси утворюються за допомогою розподілу, перерозподілу і централізації валового внутрішнього продукту і мають форму бюджетних і позабюджетних фондів фінансових ресурсів [62, с. 12-13].

Зупинимось детальніше на розгляді визначення фінансових ресурсів на макрорівні, які наведені в таблиці.

О. Романенко визначає, що фінансові ресурси держави являють собою фінансові ресурси підприємницьких структур державної і недержавної форм власності [59].

О. Стойко фінансові ресурси держави розглядає як цілісну систему суспільних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання завдань і функцій держави.

За П. Юхименко, фінансові ресурси являють собою сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання [69].

У визначенні О. Василика фінансові ресурси – це грошові фонди, що створюються в процесі розподілу, перерозподілу й використання валового внутрішнього продукту, який створюється упродовж певного часу в державі [7].

Д. Моляков аналізує фінансові ресурси як грошові кошти, які перебувають у розпорядженні держави, підприємств, господарських організацій і установ та які використовуються на фінансування витрат та утворення різних фондів та резервів [45].

Провівши аналіз визначень, можна стверджувати, що для макроекономічного підходу тлумачення сутності фінансових ресурсів притаманні такі твердження:

– утворення фінансових ресурсів пов'язане з результатами розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу;

– валовий внутрішній продукт – єдине джерело формування фінансових ресурсів;

– фінансовим ресурсам властивий грошовий характер їх походження [64, с. 130-132].

У літературі також представлені різносторонні підходи до сутнісного розуміння поняття «фінансові ресурси держави», а саме чим вони є – фондами грошових коштів, сукупністю грошових коштів або грошовим капіталом. Така наукова полеміка тривалий час точиться між науковцями [58].

Окремі представники сучасних вітчизняних економістів – фінансистів, розтлумачуючи сутність фінансових ресурсів держави, акцентують увагу на фондовому характері їх утворення та використання. Прихильницею погляду на фінансові ресурси держави як на фонди грошових коштів є К. Павлюк, яка визначає фінансові ресурси як грошові накопичення і доходи, що створюються в процесі розподілу та перерозподілу ВВП, і які зосереджуються у відповідних фондах держави для забезпечення безперервності суспільного виробництва і задоволення інших соціальних потреб [48, с. 11].

До аналогічної фондової форми розуміння фінансових ресурсів держави схиляються й інші дослідники. Так, В. Бочаров зазначає, що фінансові ресурси держави приймають форму бюджетних і позабюджетних фондів, які мають строго цільове призначення [67, с. 12]. На думку ж Г. Поляка, фінансові ресурси є сукупністю фондів грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні господарюючих суб'єктів, держави, домашніх господарств, тобто це гроші, які обслуговують фінансові відносини [51, с. 4-17].

Представники іншої групи вчених акцентують увагу на важливості врахування фінансових відносин при висвітленні сутності фінансових ресурсів держави. Прикладом такої наукової позиції є такі тлумачення відомих вітчизняних науковців:

1) державні фінансові ресурси – це цілісна система суспільних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів із метою виконання завдань і функцій держави (В.Федосова) [68];

2) фінансові ресурси держави – це сукупність відносин, які мають місце у зв'язку із виникненням та використанням фінансових ресурсів (Н.Коваленко) [37 с. 42-44];

3) фінансові ресурси – це економічна категорія, що характеризує сутність і зміст фінансових відносин в розподільно-перерозподільних процесах в соціально-економічній системі держави та виступає їх матеріальним носієм (Ю.Воробйова) [9, с. 10].

Для того щоб у повній мірі осмислити поняття фінансові ресурси держави потрібно розглянути джерела їх формування.

Формування фінансових ресурсів відбувається за допомогою власне бюджетних ресурсів, позабюджетних ресурсів, державних запозичень та капіталу державних підприємств.

Бюджетні ресурси складаються з податкових надходжень у вигляді податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств, акцизного податку та ПДВ, зборів на спеціальне використання природних ресурсів, податку на міжнародну торгівлю, рентної плати та інших податків та зборів та неподаткових надходжень у вигляді доходу від власності та підприємницької діяльності, адміністративних зборів і платежів, доходів від некомерційного та побічного продажів, власні надходження бюджетних установ та інших неподаткових надходжень. Ще одними складовими бюджетних ресурсів є доходи від операцій з капіталом та цільові фонди.

Фінансові ресурси позабюджетних фондів – це пенсійне страхування, соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності, страхування на випадок безробіття, страхування від нещасних випадків, фінансові ресурси інших державних позабюджетних фондів.

Державні запозичення: облігації внутрішньої державної позики, облігації зовнішньої державної позики, кредити міжнародних фінансових установ, запозичення в інших держав.

Капітал державних підприємств: власний капітал, позичений капітал, залучені фінансові ресурси [50].

Розглядаючи проблематику змістовного наповнення, формування й використання фінансових ресурсів держави, не можна оминати увагою процеси управління ними. Розглянемо поняття «управління фінансовими ресурсами». У широкому розумінні управління фінансовими ресурсами можна визначити не лише як процеси розподілу та використання фінансових ресурсів, але й діяльність, пов'язану із впливом на формування фінансових ресурсів, управління грошовими потоками підприємства [67, с. 188].

Одним із завдань управління фінансовими ресурсами є визначення обсягів, джерел та форм залучення фінансових ресурсів для функціонування організації. Наукові джерела трактують структуру управління фінансовими ресурсами як єдність двох підсистем – керованої (об'єкти управління) та керуючої (суб'єкти управління). Суб'єктами управління є фінансова дирекція та її підрозділи, фінансові менеджери організації, які здійснюють цілеспрямований вплив на функціонування об'єкта. Об'єкти управління становлять фінансові ресурси та джерела їх формування, фінансові відносини, грошовий обіг, кругообіг вартості. Під час формування організаційної структури системи управління фінансами потрібно дотримуватися загальних принципів побудови управління організації, зокрема: відповідності стратегії організації організаційній структурі; відповідності зовнішньому середовищу суб'єкта; відсутності суперечностей між елементами організаційної структури [17, с. 190].

Поняття «управління фінансовими ресурсами соціальної сфери» неможливо розкрити без тлумачення терміну «соціальна держава» та «соціальна сфера». Соціальна держава – це держава, яка активно реалізує соціальну, гуманітарну політику, направлена на створення умов, які забезпечують гідне життя людини. Соціальна держава забезпечує високій рівень розвитку національної економіки, яка є соціально орієнтованою, стабільною та направлена на створення суспільного блага. Соціальна держава – це держава, яка проводить сильну соціальну політику.

Соціальна політика – заходи держави, які спрямовані на реалізацію комплексу завдань для покращення рівня життя громадян, захисту вразливих верств населення та загального добробуту суспільства. Соціальна політика та соціальний захист призначені пом'якшувати соціальні проблеми, запобігати їх загостренню. Цілі соціальної політики: сприяння зайнятості населення, поліпшення умов життя і праці, розвиток людських ресурсів. На думку автора В. Скуратівського «об'єктом соціальної політики в широкому розумінні слова є сфера соціального життя суспільства, розглядати яку можна як процес розвитку

і функціонування суспільства і людини. Елементи структури суспільства, незалежно від своєї кількості, займають своє місце, і включені в соціальну сферу. Соціальна сфера – це взаємодія соціальних груп між собою, тобто розташування відносно свого становища у суспільстві, в умовах життєдіяльності, укладу і способу життя. Такі суспільні відносини складають основний зміст соціальної сфери. Об'єкт соціальної політики – це соціальна сфера, а суб'єкт – інститути політичної системи – держава, партії, громадські організації та ін.» [61, с. 10-12].

Соціальна сфера – це сукупність галузей і видів діяльності, підприємств, закладів та установ, які мають забезпечити задоволення потреб людей у матеріальних благах, послугах, відтворенні роду, створити умови для співіснування й співпраці людей в суспільстві згідно з чинними законами й загальноприйнятими правилами з метою створення мегаполісів, розвитку масових комунікацій, зміцнення держави. До соціальної сфери належить також діяльність з розвитку в людей духовності, виховання совісті, здатності розрізняти добро й зло, оцінювати свої вчинки, формулювати для себе моральні приписи й вимагати їх виконання [70, с. 5-7].

Соціальна сфера є підсистемою національної економічної системи, яка охоплює явища, процеси, види діяльності й об'єкти, що стосуються забезпечення життєдіяльності суспільства, людини, задоволення її потреб, інтересів.

З огляду на зазначене, пропонуємо розглянути визначення соціального захисту, яке наведено у Енциклопедії державного управління :... « це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах» [18, с. 270].

Враховавши методологічні підходи вітчизняних науковців, дослідників, практиків щодо визначення сутності категорій «державне управління» та «соціальний захист», можна визначити «державне управління у сфері соціального захисту» як цілеспрямовану організаційно-координуючу діяльність

держави щодо розробки та впровадження актів законодавства, формування та застосування відповідних механізмів управління, спрямованих на їх виконання, які забезпечують раціональне та ефективне використання наявних фінансових ресурсів держави з метою реалізації державної політики соціального захисту [40].

В Україні виділення значної частки фінансових ресурсів на соціальний захист реалізується на основі бюджетного фінансування. Розширене визначення його наводить О. Василик: «Бюджетне фінансування – це надання юридичним особам із бюджетів різних рівнів фінансових ресурсів у вигляді безповоротних коштів на розвиток економіки, соціальної сфери, державне управління, оборону тощо» [62, с. 75-101].

Дійсно, держава за допомогою бюджетного фінансування, як форми бюджетного механізму, забезпечує фінансування всіх заходів, пов'язаних з виконанням своїх функцій. Залежно від оптимального поєднання важелів, інструментів цього механізму, вмілого використання усіх наявних елементів можна досягти відповідного рівня соціально-економічного розвитку суспільства, забезпечити виконання стратегічних завдань. З іншого боку за допомогою бюджетного фінансування як форми фінансового забезпечення, створюються достатні фінансові можливості для функціонування і розвитку конкретних підприємств, організацій, установ, а також задовольняються мінімальні, гарантовані державою матеріальні потреби соціально незахищених громад.

Процеси глобалізації та регіоналізації на часі привели до зміни ролі регіонів у господарському комплексі країни і тому до зміни сутнісного поняття «регіон». Як регіон слід розглядати виділену у процесі суспільного (територіального) поділу праці частину території країни, яка має можливість здійснювати господарську діяльність, характеризується комплексністю та цілісністю господарства; економічною спеціалізацією, спільною і специфічною відносно інших територій характеристикою виробничого процесу; наявністю органів управління, які забезпечують розв'язання регіональних задач і є

уповноваженими за розподіл доходів, отриманих від господарської діяльності. В умовах децентралізації економіки регіон як економічна система має можливість самостійно напрацьовувати і реалізовувати стратегію, яка націлена на підвищення конкурентоспроможності та на задоволення соціальних потреб його мешканців [41].

Узагальнюючи викладене, можна сформулювати поняття «управління фінансовими ресурсами соціальної сфери» як сукупність тактичних дій щодо забезпечення єдності та рівноваги потоків надходжень та видатків фінансових ресурсів для своєчасного та у достатньому обсязі фінансування реалізації функцій державних і регіональних програм соціального спрямування, а також стратегічних заходів щодо найбільш ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці для реалізації пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку.

1.2. Сучасний стан дослідження управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні

В умовах реформування економіки ефективне функціонування держави значною мірою забезпечується залученням достатнього обсягу фінансових ресурсів для стабільного розвитку соціальної сфери, яка істотно впливає на підвищення якості життя населення, розвиток людського потенціалу, зростання освітнього і кваліфікаційного рівнів трудових ресурсів, рівень науково-технічного розвитку продуктивних сил, а також задоволення культурних і духовних потреб суспільства. Разом з тим, успішне функціонування фінансового забезпечення соціальної сфери пов'язане з управлінням фінансовими ресурсами держави, значна частина яких знаходиться у бюджетній системі. Її ефективність визначає наскільки є дієвою державна політика у сфері фінансів для забезпечення економічної та соціальної стабільності в країні.

Головною метою розвитку соціальної сфери країни є зростання рівня якості життя населення, що включає в себе не лише матеріальні блага та послуги, а й задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя, морально-психологічний клімат. Щоб досягти зазначеної мети, потрібне значне вливання фінансових ресурсів, зосередження яких повинно відбуватись як на рівні держави, так і на рівні суб'єктів господарювання. Тому забезпечення ефективного функціонування соціальної сфери, що є одним із пріоритетних завдань влади на сучасному етапі розвитку держави, неможливе без створення ефективного фінансового механізму.

Проблемам управління фінансовими ресурсами різних сфер і галузей економічної системи присвячено праці С. Яблочнікова, Н. Коваленко, М. Шкробота, О. Василика, Д. Молякова, П. Юхименко, О. Романенко та ін. Незважаючи на широке висвітлення у науковій літературі проблем управління фінансовими ресурсами зауважимо, що результати проведених досліджень не можуть повною мірою задовольнити потреби теорії і практики даної тематики.

На даний час відсутнє усталене трактування фінансових ресурсів держави. Потребує наукового осмислення та обґрунтування механізм управління фінансовими ресурсами держави, розподілу та використання фінансових ресурсів. Не в повній мірі опрацьовані та потребують поглибленого дослідження науково-методичні засади ефективності управління фінансовими ресурсами держави та ризики, які з ними пов'язані, також необхідно поглиблено вивчити зарубіжний досвід управління фінансовими ресурсами в соціальній сфері, адже наша країна йде шляхом євроінтеграції.

Фінансові ресурси становлять матеріальну основу фінансів і визначають фінансовий потенціал будь-якого економічного суб'єкта, створюючи сприятливі умови для його виробничого і науково-технічного розвитку [49, с. 198].

Історична думка щодо визначення, сутності та складових фінансових ресурсів держави змінювалась неодноразово. Розвиток фінансової науки розпочався ще у античні часи. Великий інтерес представляє трактат «Про

доходи» Ксенофонта Афінського (до 430 – бл. 355 до н. е.), в якому автор розглядав доходи сучасних йому Афін і свої рекомендації щодо їх збільшення, не даючи їм агрегованого визначення (це пояснюється тим, що автор був більше філософом, а не економістом) [32, с. 343-344]. Довгий період часу фінанси та фінансові ресурси ототожнювались.

На думку автора праці «Шість книг про республіку» (1576 р.) французького вченого Ж. Бодена (1529 або 1530–1596 рр.) фінанси – це сукупність коштів, які необхідні для задоволення потреб держави та різних суспільних груп [36, с. 5].

Представники класичної економічної теорії трактують визначення фінансових ресурсів лише з позиції державного явища та прирівнюють їх тільки до сукупного державного майна [67, с. 112-118]. Це пояснюється тим, що у перших формах держави фінансові ресурси країни мали непостійний, хаотичний характер. Доходи держави мали натуральний характер, більша частина потреб задовольнялася за рахунок різного роду повинностей і надходжень від натуральних зборів, а видатки здійснювались тільки тоді, коли виникала відповідна необхідність.

У процесі подальшого розвитку економічних та фінансових відносин, удосконалення системи формування, розподілу та використання фінансових ресурсів на різних рівнях економіки, поглиблення торгівельних зав'язків між державами, розвитком виробництва з'являються роботи Д. Рікардо, який вводить такі поняття як «загальний фонд держави», який можна віднести до сьогоденного поняття фінансових ресурсів. При цьому вченим не тільки підкреслюється значущість процесу перерозподілу благ в державі, а і досліджуються джерела та напрямки використання фінансових ресурсів, які існують у фондовій формі [33, с. 79-87].

На думку ідеологів історичної школи Німеччини, фінансові ресурси виступають як нагромадження капіталу, що визначає економічний розвиток. Проблему нагромадження найкраще може вирішити лише держава, зосереджуючи певну частку річного доходу в державному бюджеті й

інвестуючи в ті галузі господарства, які визначають економічне зростання країни. Державні субсидії та інша підтримка експорту товарів, послуг і капіталу – необхідний елемент державної фінансової політики. Г. Шмоллер зазначав, що йдеться не про просте виправдання державного втручання, а про те, що воно є єдиною умовою ефективного управління економікою [68, с. 121].

XIX століття знаменується бурхливим економічним розвитком. Поглиблюється і саме розуміння фінансів, відбувається перебудова сутності деяких фінансових категорій, у тому числі і терміну «фінансові ресурси». Економічне життя постійно вимагає створення грошових фондів для задоволення різноманітних потреб. Розмір цих фондів характеризує діяльність та фінансові можливості країни, господарської структури, окремого громадянина. Із розвитком товарно-грошових відносин та ускладненням організації самого суспільства змінювались і уявлення про сутність та роль фінансових ресурсів держави, їх якісний склад [37, с. 42-44].

З розквітом виробництва та переходом суспільства на інший етап розвитку в 1936 році виходить праця Дж. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотку та грошей», яка мала історичне значення для розвитку як економічної теорії та теорії фінансів, так і для практичного застосування положень економічної науки на різних рівнях управління, що у свою чергу також вплинуло на розвиток державної економіки в цілому. Дж. Кейнсом в роботі широко застосовуються такі поняття як «фінансові резерви», «фінансові відрахування», «фінансове забезпечення витрат», «резерв фінансових відрахувань». Для окреслення сфери дії економічних законів фінансові ресурси поділяються на національні та приватні, виокремлюються такі фонди як фонд капіталу, фонд накопичення заощаджень, фонд заробітної плати та фонд погашення [34, с. 69-73].

Окремо слід розглянути еволюцію поглядів на фінансові ресурси в СРСР. Вперше про фінансові ресурси заговорили у 1930-ті роки, коли виникла ідея розробки балансу фінансових ресурсів. У 1931 р. баланс був розроблений і затверджений Постановою ЦВК і РНК СРСР «Про єдиний фінансовий план».

Однак вже наступного року робота була зупинена через неможливість охопити всю державу в умовах становлення центрально-керованої системи управління народним господарством. Натомість, розроблявся баланс державних фінансових ресурсів, який не охоплював територіальних балансів. І тільки з 1981 р. були повноцінно відновлені роботи зі складання фінансових балансів у союзних республіках, що дало змогу охопити всі фінансові ресурси, які циркулювали в країні [62, с. 75-85].

На даний час існує різноманіття підходів до визначення сутності фінансових ресурсів держави, зважаючи на ті завдання, виконання яких є першочерговим для суспільства, зокрема:

- економічне зростання – забезпечення умов для виробництва більшої кількості і вищої якості товарів і послуг;
- повна зайнятість – забезпечення роботою всіх, хто бажає і може працювати;
- економічна свобода – право працівників, споживачів і підприємців вільно реалізувати своє право вибору ресурсів, видів діяльності тощо;
- соціальна справедливість – розподіл доходу у суспільстві таким чином, щоб підтримати прийнятне співвідношення між доходами найбідніших і заможних верств населення [16, с. 43].

Погляди українських вчених на визначення поняття «фінансові ресурси держави» змінювалися разом з політичною та економічною системою в країні. На думку більшості сучасних авторів фінансові ресурси держави – це джерела утворення її майна та активів у вартісному вираженні, що формуються у процесі перерозподілу частини доходів суб'єктів фінансової системи або знаходяться у розпорядженні держави на правах власності, і слугують для забезпечення виконання покладених на неї функцій [16].

Таким чином, у результаті систематизації розвитку теоретичних підходів до економічної категорії «фінансові ресурси держави» та аналізу її характерних рис виявлено три основні етапи розвитку теорії:

– на першому етапі (кінець XVI ст. – початок XIX ст.) фінансовим ресурсам на макрорівні увага приділялась лише управлінню податками та багатством держави;

– на другому етапі (середина XIX ст. – середина XX ст.) фінансові ресурси розглядались на макрорівні як похідні явища таких економічних категорій як «фінанси», «фінансування», «джерела фінансування», «фінансові резерви», були встановлені і обґрунтовані взаємозв'язки між цими явищами та визначений їх вплив на рівень економічного розвитку держави;

– на сучасному, третьому, етапі фінансові ресурси розглядаються на макро- та мікрорівні як грошове втілення фінансових відносин між суб'єктами господарювання.

На сучасному етапі багато дослідників в галузі фінансового менеджменту вивчають питання управління фінансовими ресурсами на різних рівнях функціонування (мікрорівень, мезорівень, макрорівень). Причому значна увага приділяється саме тому як будуть сформовані, розподілені та використані фінансові ресурси держави.

Спираючись на історичний досвід можна стверджувати, що держава володіє значним потенціалом впливу на соціально-економічні процеси. Водночас, її діяльність напряму залежить від того, чи володіє вона достатнім обсягом фінансових ресурсів.

1.3. Принципи та методи дослідження проблеми управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні

Для того щоб у повній мірі здійснити наукове дослідження проблеми управління фінансовими ресурсами соціальної сфери потрібно визначити основні принципи та методи, якими ми будемо користуватися.

Принципи наукових досліджень – це головна ідея, основа для початкового положення теорії, вчення, науки. Розглянемо основні принципи, якими ми користувалися для дослідження в кваліфікаційній роботі.

Принцип об'єктивності. Головним твердженням принципу об'єктивності є те, що жодна думка не є вирішальною. До таких можна віднести думки поважних вчених, керівників, державних інстанцій, загальноприйнятих думок, тощо. Аналіз з об'єктивної точки зору слугує основою будь-якого наукового дослідження. Цей принцип направлений на використання методів, які роблять можливим здобути максимальну кількість знань, слідувати логіці, робити правдиві обґрунтування. У підсумку, все це забезпечує правдивість фактів. Якщо не брати до уваги принцип об'єктивності, то можна побачити спотворену картинку, а не реальність, і в кінці зробити хибні висновки.

Принцип загального розвитку. У світі все постійно змінюється, трансформується, переходить з одного стану в інший. Постійно виникає щось нове, прогрес не стоїть на місці. Дослідження формування нового механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери є яскравим прикладом цього. Україна йде шляхом євроінтеграції, тому змінюється нормативно-правова база та фінансові важелі, відбувається імплементація зарубіжного досвіду, які в подальшому впливають на механізм управління фінансовими ресурсами соціальної сфери. XXI століття – це вік інформатизації, а значить і пришвидшення всіх модернізаційних процесів і впровадження нових технологій для ефективного використання фінансових ресурсів і управління ними.

Принцип загального зв'язку. Цей принцип характеризує єдність навколишнього світу, в якому всі предмети та явища взаємопов'язані. Зв'язки між ними бувають випадковими, закономірними, зовнішніми, внутрішніми, причинними і функціональними. Такі зв'язки можна простежити вивчаючи стан соціально-економічного розвитку регіону та його вплив на забезпечення фінансовими ресурсами соціальної сфери, та власне соціального захисту. Для того щоб здійснити якісний аналіз управління фінансовими ресурсами соціальної сфери, потрібно звернути увагу на макроекономічні показники України та регіональні показники Запорізької області.

Принцип системності. На основі цього принципу будується стратегія наукового дослідження. За допомогою принципу системності предмет дослідження виглядає як цілісна система з елементами та підсистемами, які виконують певний набір функцій у житті предмету. Принцип системності поділяється на такі підходи:

- структурно-функціональний;
- системно-діяльнісний;
- системно-генетичний [25].

Метод – це певний спосіб цілеспрямованої реалізації поставлених планів, дій, досягнення поставленої мети. Від способу дії залежить вся вагомість та серйозність дослідження, процесу навчання або досягнення певної мети. Метод може об'єднувати в систему як об'єктивні, так і суб'єктивні підходи, погляди, прийоми для вивчення різноманітних явищ і закономірностей розвитку суспільства, мислення або діяльності людини, природи.

Методологія – це вчення про сукупність, порядок використання загальноновизнаних прийомів, підходів та методів для реалізації ходу досліджень, наукових чи практичних завдань. Це своєрідна стратегія, яка визначає, що за методи будуть найбільш виправданими в організації практичної або пізнавальної діяльності.

Методологічну основу дослідження сутності фінансових ресурсів регіону та механізмів управління ними складають загальнонаукові й конкретні методи дослідження.

Загальнонаукові методи – це система принципів, прийомів, що мають загальний характер, тобто можуть бути використані майже усіма науками. Ці методи універсальні, не піддаються математизації чи формалізації. Однак ці методи можна використовувати лише на певному етапі в залежності від певних аспектів розкриття тієї чи особливості чи сторони досліджуваного предмета.

Загально-наукові методи поділяються на :

- методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент);

– методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження (абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання та ін.);

– методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, ідеалізація, формалізація, аксіоматичний метод) [6].

Аналіз – метод дослідження, з допомогою якого предмет дослідження розкладається на складові частини з ціллю більш деталізованого його вивчення. Використання методу аналізу завжди йде у зв'язку із методом синтезу. Досліджуючи управління фінансовими ресурсами соціальної сфери ми використали метод системного аналізу – для визначення об'єкта дослідження і його складових, завдань та інструментів дослідження та метод порівняльного аналізу – для дослідження джерел формування фінансових ресурсів соціальної сфери, їх використання і розподілу та визначення їх впливу на соціально-економічний розвиток регіону, аналіз співвідношення даних окремого регіону з аналогічними показниками на рівні держави.

Синтез – поєднання розкладених та проаналізованих частин піддослідного предмету або кількох предметів в єдине ціле.

Головною метою синтезу є отримати необхідні дані для більш детальних висновків та узагальнень на основі повного аналізу. В деякій мірі синтез є протиставленням до аналізу, але вони знаходяться в залежності один від одного. Метод синтезу був використаний для вивчення основних понять....

Індукція (від лат. – наведення) - це один із наукових методів, який безпосередньо опирається на дані спостереження та експерименту. Цей метод спрямований на пізнання та вивчення загального, після того як досліджено одиничне.

Дедукція (від лат. виведення) – це метод, за допомогою якого на основі знання загального пізнається часткове, одиничне. Це визнання певного твердження із одного або декількох тверджень, істинність яких уже є доведеною, встановленою.

Абстрагування – це метод наукового дослідження, в основі якого лежить уявне відволікання від тих чи інших, несуттєвих для процесу, ознак або властивостей явища (предмета), що досліджується, для того щоб виділити (вичленити) певну ознаку (чи властивість).

Узагальнення – це результат мисленевого процесу порівняння явищ (предметів) і визначення як окремих їх рис, так і загальну характеристику. Суть полягає в об'єднанні ознак (або властивостей) явищ (або предметів) за певною ознакою, яка була визначена в результаті абстрагування. Метод узагальнення був використаний у кваліфікаційній роботі для дослідження сутності понять «фінансові ресурси», «регіон» та «соціальна сфера», визначення недоліків і потенційних можливостей у механізмах управління фінансовими ресурсами, а також для формування висновків за результатами проведених досліджень і розрахунків.

У кваліфікаційній роботі ми використали структурно-функціональний підхід для розгляду механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери. Головні риси цього підходу відображаються в виділені елементів зі структури і визначення їх функцій у загальній системі. У роботі ми виділили головні елементи механізму управління фінансовими ресурсами і описали, яку роль вони відіграють.

Для того щоб вивчити об'єкт дослідження необхідно його структурувати. Структуризація дозволяє виділити, а потім описати важливі складові об'єкта – елементи, підсистеми, компоненти, зв'язки, властивості, функції та ін. Щоб описати об'єкт структури потрібно розділити його на елементи та охарактеризувати їх функції та зв'язки.

У кваліфікаційній роботі ми здійснили аналіз механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери та класифікували їх для послідовного поділу досліджуваного механізму з метою систематизації, поглиблення й отримання нових знань щодо його побудови, складу елементів та їх функціонального призначення.

В своєму дослідженні ми використали системно-діяльнісний підхід, який набув значної популярності в сучасних наукових розробках. Зазначений підхід указує на певний компонентний склад людської діяльності. З поміж головних її компонентів можна виділити: потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат. Це дало можливість комплексно дослідити сферу людської діяльності в управлінні фінансовими ресурсами соціальної сфери.

Діяльнісний підхід – це методологічний принцип, основою якого є категорія предметної діяльності людини (групи людей, соціуму в цілому). Діяльність – це така форма активності, що описує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті. Діяльність людини може розглядатися в загальному значенні цього слова як динамічна система взаємодії людини із зовнішнім середовищем, а також у вузькому, конкретному – як специфічна професійна, наукова, навчальна тощо форма активності людини, у якій вона досягає свідомо поставлених цілей, що формуються внаслідок виникнення певних потреб.

У процесі діяльності людина виступає як суб'єкт діяльності, а її дії спрямовані на зміни її діяльності у процесі діяльності. Будь-яка діяльність здійснюється завдяки множині взаємопов'язаних дій – одиниць діяльності, що не розкладаються на простіші, внаслідок якої досягається конкретна мета діяльності. Мета діяльності зумовлена певною потребою, задоволення якої потребує певних дій.

Зокрема, в процесі дослідження був використаний такий підхід, як діалектичний – для вивчення економічних явищ та процесів, який передбачає всебічне виявлення закономірностей, тенденцій і взаємозалежностей, що впливають на об'єкт дослідження та постійно змінюються й розвиваються. Він дозволяє дослідити всі явища у взаємозв'язку, взаємообумовленості та історичному розвитку.

Статистичний підхід був використаний для дослідження стану й динаміки фінансового забезпечення соціальної сфери в регіоні та країні, впливу різних

факторів на ефективність управління фінансовими ресурсами соціальної сфери. Економіко-правовий – для дослідження нормативної та правової бази країни та місцевого самоврядування управління фінансовими ресурсами соціальної сфери держави й Запорізької області, а також для розробки пропозицій щодо шляхів підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами соціальної сфери.

Таким чином, розглянувши основні поняття та дослідивши сучасний стан дослідження управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні можна зробити висновки, щодо важливості даного питання. Адже від забезпеченості фінансовими ресурсами соціальної сфери напряду залежить подальший розвиток нашої країни. Головна цінність нашої держави – це люди, а головне покликання соціальної сфери – це забезпечення гідного, якісного, безпечного рівня життя для всіх. В часи економічної кризи особливу увагу слід приділити проблемам ефективного використання фінансових ресурсів та вивченню механізму їх управління для досягнення соціально-економічного розвитку регіону.

Узагальнюючи викладене, можна сформулювати поняття «управління фінансовими ресурсами соціальної сфери» як сукупність тактичних дій щодо забезпечення єдності та рівноваги потоків надходжень та видатків фінансових ресурсів для своєчасного та у достатньому обсязі фінансування реалізації функцій державних і регіональних програм соціального спрямування, а також стратегічних заходів щодо найбільш ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці для реалізації пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку.

На сучасному етапі багато дослідників в галузі фінансового менеджменту вивчають питання управління фінансовими ресурсами на різних рівнях функціонування (мікрорівень, мезорівень, макрорівень). Причому значна увага приділяється саме тому як будуть сформовані, розподілені та використані фінансові ресурси держави.

Спираючись на історичний досвід можна стверджувати, що держава володіє значним потенціалом впливу на соціально-економічні процеси. Водночас, її діяльність напряму залежить від того, чи володіє вона достатнім обсягом фінансових ресурсів.

Методологічну основи роботи складають діалектичний, історичний, системний та структурно-функціональний підходи.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

2.1. Сутність механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери

В умовах економічної кризи загострюються соціальні проблеми суспільства, тому вкрай необхідне ефективне управління фінансовими ресурсами соціальної сфери, що є важливою передумовою стабільності в країні. Щоб розглядати більш детально проблеми управління фінансових ресурсів соціальної сфери потрібно звернути увагу на механізм його реалізації. Адже чітка, раціональна, правильна організація фінансового механізму є визначальним фактором оптимізації управління фінансовими ресурсами.

Вивчаючи теоретичні засади сутності механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери, його структуру, елементи, важливим є практичне значення, задля виявлення проблемних елементів та удосконалення його. На сьогодні більшість науковців зосереджені на дослідженні різних теоретичних і практичних аспектів функціонування фінансового забезпечення соціальної сфери, тоді як механізм управління фінансовими ресурсами соціальної сфери практично не висвітлюється.

Фінансовий механізм являє собою складну систему, яка складається з багатьох елементів, що характеризують різні етапи фінансових відносин, які формуються у соціальній сфері та в державі в цілому. Суб'єктами управління фінансів виступають організаційні структури влади, які регулюють і контролюють фінансові процеси. До об'єктів відносять державні фінанси, місцеві фінанси, фінанси підприємств, фондовий ринок. Варто зазначити, що фінансові інструменти механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери – це засоби, що застосовуються для виконання завдань,

передбачених соціальною політикою держави, щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави. Вони являють собою різні види податків і зборів, фінансові норми і нормативи, фінансові стимули і санкції, міжбюджетні трансферти та ін.

Щоб більш детально розглянути фінансовий механізм, пропонуємо звернути увагу на його елементи: фінансові методи, фінансові важелі, нормативно-правова база та інформаційне забезпечення.

Фінансові методи включають в себе планування, управління, контроль, забезпечення та регулювання.

Фінансові важелі складаються з норм, лімітів, стимулів та санкцій.

Нормативно-правова база – це, насамперед, Конституція України, кодекси та закони України, постанови, укази, декрети, накази, інструкції та інші нормативно-правові документи.

Інформаційне забезпечення становить статистична, економічна, фінансова та комерційна інформація.

Фінансові методи керують рухом фінансових ресурсів. Дія фінансових методів проявляється в формуванні та використанні фінансових ресурсів. У соціальній сфері в підсистемі соціального захисту важливу роль відіграє середньострокове бюджетного планування. Середньострокове бюджетного планування – це формування головними розпорядниками бюджетних коштів плану своєї діяльності на середньостроковий період, визначення обсягів необхідних коштів для досягнення поставлених цілей у середньостроковій перспективі. Перевагами даного виду планування є :

- чітко сформульовані цілі і пріоритети бюджетної політики;
- оцінка відповідності поточної політики та її майбутнього впровадження фіскальній стратегії держави;
- надання бюджетному процесу риси безперервності й наступності;
- покращення ефективності розподілу державних ресурсів, підвищуючи прозорість і підзвітність у бюджетному процесі й забезпечення механізму

систематичного перегляду бюджетних зобов'язань і пріоритетів витрачання фінансових ресурсів;

– може слугувати своєрідним механізмом підвищення взаємодії між різними державними установами, заохочуючи галузеві міністерства до вищого рівня залученості у бюджетний процес [23].

Ще однією формою планування виступає бюджетний запит – це план, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для виконання покладених на нього функцій на середньостроковий період, на підставі відповідних граничних показників видатків бюджету [5]. Результатом фінансового планування є розрахунок фінансових показників, які відображають формування, розподіл і використання фінансових ресурсів.

Метод управління застосовується при перерозподілі фінансових ресурсів на основі аналітичних звітів та оперативної інформації, яка надається до відповідних органів. Цей процес виконується за допомогою довідок змін до місячних та річних планів використання бюджетних коштів [53]. Головною метою оперативного управління є уникнення диспропорцій, усунення недоліків, своєчасний перерозподіл фінансових ресурсів, забезпечення досягнення запланованих результатів.

На нашу думку, одним із головних методів управління фінансовими ресурсами виступає фінансовий контроль. Він спрямований на раціональне використання фінансових ресурсів, дотримання фінансової дисципліни, повне та своєчасне виконання фінансових зобов'язань юридичними і фізичними особами перед бюджетом. Фінансовий контроль здійснює державна казначейська служба, яка відповідає за цільове використання бюджетних ресурсів, а управління фінансів здійснює аналіз плану та використання виділених коштів на основі поданої звітності для виявлення резервів збільшення фінансових ресурсів. Аналіз фінансових ресурсів соціальної сфери дає можливість якісно оцінити використання коштів, їх цільове призначення;

визначити об'єктивну оцінку фінансового стану державного об'єкту для отримання резервів чи покриття дефіциту.

Для забезпечення підвищення ефективності та результативності використання фінансових ресурсів державні органи проводяться огляди витрат державного бюджету в розрізі соціальної сфери. Такі огляди передбачають здійснення аналізу ефективності реалізації державної політики у соціальній сфері за рахунок коштів державного бюджету в межах визначених бюджетних програм, а також оцінки ефективності, результативності та економічної доцільності відповідних витрат державного бюджету [52].

В якості головних елементів фінансового механізму, що здійснюють управлінський вплив, учені виділяють сукупність фінансових важелів, спрямованих на регулювання різних процесів або об'єктів у системі управління. Фінансові важелі являють собою сукупність інструментів, які використовуються при формуванні та використанні централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів. Фінансові важелі – це засоби дії фінансових методів, конкретні форми розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів. У напрямку своєї дії фінансові важелі поділяються на дві групи: стимули і санкції, тобто з їх допомогою здійснюється стимулювання або обмеження впливу на процес формування і використання фінансових ресурсів. Стимули матеріалізують фінансове заохочення, тоді як санкції – покарання.

На практиці головними фінансовими нормами у соціальній сфері виступає прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата, які встановлюються у Державному бюджеті на відповідний рік. Фінансовим лімітами є статті видатків у бюджеті, обсяг виділених коштів для реалізації регіональної програми та кошторис державних бюджетних програм. Фінансові стимули можна розглянути як бюджетне фінансування пріоритетних напрямків соціального захисту населення. До таких можна віднести державні соціальні програми допомог сім'ям з дітьми, монетизація пільг та субсидій та ін.

За нашими переконаннями, важливою складовою механізму управління фінансовими ресурсами держави є забезпечувальна підсистема, яка включає такі види забезпечення, як: нормативно-правове, інформаційне, методичне.

Формування та використання фондів фінансових ресурсів для задоволення загальнодержавних потреб здійснюються на підставі відповідних нормативно-правових актів. Використання правових норм у фінансовій сфері дає можливість встановити єдині правила організації фінансових відносин, захистити економічні інтереси держави і населення. Дотримання правових норм також забезпечує сувору фінансову дисципліну. На основі положень нормативно-правових актів розробляються методичні положення, що визначають техніку мобілізації і використання фінансових ресурсів, обов'язки суб'єктів, які беруть участь у процесах управління фінансовими ресурсами та ін.

Нормативно-правове забезпечення – це єдині правила організації фінансових відносин, захист економічних інтересів суспільства, забезпечення фінансової дисципліни. Фінансовий механізм соціального захисту населення діє на підставі Конституції України, Бюджетного Кодексу України, Сімейного Кодексу України, Постанов Кабінету Міністрів України, наказів, інструкцій міністерства соціальної політики, управління фінансів, державної казначейської служби та інших нормативно-правових актів, які забезпечують законність його функціонування [5; 13; 14; 39; 60].

Інформаційне забезпечення – це статистична, економічна, фінансова, комерційна інформація, головною ознакою якої є достовірність, своєчасність і вичерпність, для прийняття оптимальних фінансових рішень. На сьогодні в Україні зроблені перші кроки для створення потужної системи електронних інтернет-ресурсів за допомогою яких надається, обробляється, оприлюднюється та аналізується інформація. До таких можна віднести портал «Є-дата», «Є-звітність», СДО «Клієнт Казначейства – Казначейство», система державних закупівель «ProZorro».

Усі управлінські процеси в фінансах ґрунтуються на застосуванні певних фінансових методів управління, а також інструментів, що впливають на діяльність суб'єктів господарювання. Специфіка методів формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави обумовлюється змістом і характером суспільних відносин, що регулюються державою.

Основні методи формування фінансових ресурсів:

- обов'язковий метод мобілізації фінансових ресурсів, який полягає у примусовому і безвідплатному вилученні частини грошових коштів у їх власників на користь держави;
- добровільний метод мобілізації фінансових ресурсів, який полягає переважно в диспозитивних способах забезпечення фінансових надходжень та передбачає відсутність імперативу (повеління) з боку держави під час здійснення платежів.

До основних методів використання фінансових ресурсів належать:

- метод фінансування, який характеризується безповоротністю, безоплатністю, цільовим призначенням, плановим відпуском грошових коштів із централізованого фонду, що здійснюється на підставі затверджених фінансових планів;
- метод кредитування, який характеризується виділенням коштів на підставах цільового призначення, платності, поворотності та строковості [50].

До обов'язкового методу мобілізації фінансових ресурсів соціальної сфери можна віднести податковий метод, який передбачає акумулювання грошових коштів для фінансового забезпечення діяльності соціальної сфери у формі грошових платежів (податків) юридичних і фізичних осіб на обов'язковій, примусовій і безоплатній основах. Також формування фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, що передбачає застосування страхового методу формування фінансових ресурсів, тобто за рахунок надходження страхових внесків.

Добровільний метод мобілізації фінансових ресурсів соціальної сфери реалізується шляхом добровільних пожертвувань фізичних та юридичних осіб, плата за отримані соціальні послуги.

Метод фінансування, залежно від джерела виплати коштів, передбачає здійснення бюджетного, відомчого фінансування, фінансування з цільових фондів тощо. Фінансування соціальної сфери на регіональному рівні проводиться за рахунок державного, обласного, місцевого бюджетів та отримання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для виконання державних соціальних програм.

Метод кредитування використовується як при отриманні державних позик, коли держава виступає в якості боржника, так і при наданні кредитів державою юридичним і фізичним особам.

Отже, у найзагальнішому вигляді систему управління фінансовим механізмом можна уявити як сукупність елементів і зв'язків, що забезпечують ефективний вплив суб'єкта управління на об'єкт для реалізації кінцевої мети на основі фінансового механізму. При чому кінцевою метою управління державними фінансами є реалізація державної соціальної політики, під якою варто розуміти сукупність державних заходів щодо використання фінансових відносин для виконання державою своїх функцій.

Важлива відмінність існує між фінансовим механізмом і механізмом управління фінансовими ресурсами соціальної сфери, так як об'єктом першого виступають фінансові відносини, які формуються в соціальній сфері, а об'єкт другого механізму це ніщо інше, як самі фінансові ресурси соціальної сфери. Можна зробити висновок, що механізм управління фінансовими ресурсами соціальної сфери є невід'ємним елементом фінансового механізму соціальної сфери.

Механізм управління фінансовими ресурсами соціальної сфери активно впливає на виробничі, розподільчі процеси, процеси споживання і обміну, що дозволяє використовувати вплив окремих елементів механізму на конкретні сфери суспільного виробництва, ініціювати прискорення розвитку окремих

галузей економіки, видів діяльності, прагнучі повнішій реалізації цілей і завдань соціальної політики.

2.2. Специфіка формування сучасного механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери

Так як економіка має циклічний характер, періоди економічного зростання змінюються економічним спадом, механізм управління фінансовими ресурсами соціальної сфери є досить гнучким, структура механізму не лишається сталою. Держава з метою мобілізації та ефективного використання фінансових ресурсів постійно корегує механізм, відповідно до цілей і завдань соціально-економічної політики для досягнення загального блага. При цьому модернізація елементів фінансового механізму відбувається шляхом змін відповідно до нормативно-законодавчої бази, в яких встановлені єдині правила функціонування кожного структурного елементу фінансового механізму.

Формування сучасного механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери відбувається відповідно до стратегії сталого розвитку держави та обов'язково регламентується відповідними нормативно-правовими документами [57]. У процесі перебудови відбувається перетворення, трансформація, зміна елементів механізму, наприклад, зміна процедури збору податків, способів розподілу бюджетних коштів, правил емісії або обігу державних фінансових інструментів та ін. При цьому важливо, щоб механізм був здатний не лише стрімко адаптуватися до змін у соціальному просторі, але й мав ефективний вплив на соціальну сферу.

Разом із тим зрозумілим є той факт, що ефективність функціонування механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери обумовлюється величиною фінансових ресурсів, які виділяються державою на конкретні цілі, способами формування фінансових ресурсів, а також тим, у яких формах і по яких каналах рухаються грошові кошти, на яких умовах вони виділяються і

використовуються. Також важливим є взаємоузгоджене функціонування всіх елементів даного механізму.

Для формування ефективного управління фінансовими ресурсами соціальної сфери, необхідно здійснити аналіз середовища та сформуванню соціального замовлення. Держава виступає фундаментом для побудови соціального суспільства, вона гарантує захист, дотримання прав і свобод людини та забезпечення економічної стабільності. Окрім того, на неї покладені обов'язки з надання високої якості послуг для задоволення соціальних потреб суспільства. На даний час, ми не отримуємо більшості соціальних гарантій, які затверджені на законодавчому рівні, що суперечить Україні, як соціальній державі та її стратегії розвитку. Тому необхідно здійснити перегляд соціальних потреб та знайти оптимальну рівновагу між тим, що гарантує держава, і тим, що насправді може зробити.

Наступним етапом є формування потреб або мотивів. Перш за все, це створення ефективного механізму формування бюджетних доходів та оптимальне використання залучених фінансових ресурсів. Головним доходом держави виступає перерозподіл валового внутрішнього продукту, при цьому важливою умовою наповнення державного бюджету є рівень оподаткування та зайнятості населення. Щоб збільшити податковий потенціал необхідно підвищувати рівень зайнятості населення та його платоспроможність, що в свою чергу дає можливість фінансування державних програм підтримки населення та соціального розвитку.

Третій етап полягає у формуванні цілей. Неможливо побудувати соціальну країну без високого рівня охорони здоров'я населення; належного соціального захисту громадян; створення соціально-культурної інфраструктури з метою гармонійного розвитку особистості; сприяння в отриманні громадянами України якісної освіти усіх рівнів з метою підвищення освіченості нації; створення умов для вступу України до Європейського Союзу [54]. Оскільки головними наповнювачами фінансових ресурсів соціальної сфери виступають фізичні та юридичні особи, держава повинна сприяти активному

створенню робочих місць та власного бізнесу. Це дає можливість підвищити податкоспроможність країни, знизити частку населення, яке залежить від соціальних виплат та підвищити рівень самозабезпеченості громадян.

Наступна стадія - це виконання поставлених цілей. На державному рівні головним органом управління фінансовими ресурсами соціальної сфери є Міністерство фінансів України, Рахункова палата України, Міністерство соціальної політики та виконавчі органи місцевої влади. На них покладені завдання мобілізації доходів та фінансуванні державних соціальних програм. Цей процес відбувається за допомогою методу контролю, оскільки держава здійснює його на етапі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту (у процесі оподаткування суб'єктів господарювання й населення). Мінфін визначає способи досягнення визначених на попередньому етапі цілей та джерел фінансування заходів, що пов'язані із їхньою реалізацією. На державному рівні органи управління фінансовими ресурсами аналізують динаміку та структуру надходження фінансових ресурсів. Для цього використовують усі можливі методи аналізу: статистичні, логічні методи, кореляційно-регресійний аналіз та ін. Аналіз фінансових ресурсів соціальної сфери дає можливість якісно оцінити використання коштів, їх цільове призначення; визначити об'єктивну оцінку фінансового стану державного об'єкту для отримання резервів чи покриття дефіциту.

Тепер розглянемо стадію контролю. Ліва частина функцій державних органів управління фінансами стосується використання різних методів контролю, які охоплюють визначені періоди з метою цільового використання бюджетних коштів. Міністерство фінансів та підпорядковані йому підрозділи проводять постійний контроль за виконанням бюджетів усіх рівнів за доходами і видатками, оскільки мобілізація фінансових ресурсів вчасно й у повному обсязі є запорукою фінансування заходів, що стосуються досягнення поставлених цілей. На даному етапі зіставляють фактичні показники з плановими і визначають відсоток виконання прогнозів за надходженнями, видатками. Завершальний контроль проводить Рахункова палата України, котра

затверджує звіт про виконання Державного бюджету за минулий рік. Проаналізувавши дані звіту можна дійти висновку про ефективність розподілу фінансових ресурсів. На макроекономічному рівні проведення контролю є обов'язковою функцією органів управління фінансовою системою.

Остання стадія – це очікувані результати. Про досягнення поставлених вище цілей на державному рівні свідчать такі показники: зростання валового внутрішнього продукту; вступ країни до Європейського союзу; зменшення захворюваності й смертності населення; зростання освіченості населення; зростання інвестицій у національну економіку; висока забезпеченість комфортним житлом населення; зростання доходів населення. Важливо, щоб досягнення поставлених цілей визначали конкретні результативні показники, які відображають інформацію цифрами і її можливо порівняти із низкою попередніх періодів. Такі показники не повинні викликати сумнівів, дискусій та суперечностей й відображати реально досягнуті значення [15].

Вивчаючи дане питання, особливу увагу хотілося б приділити розгляду реформаций і їхньому впливу на використання фінансових ресурсів держави. Ми живемо в нелегкий час реформ і трансформацій, в той же час стрімко розвивається інформаційний простір та ІТ-технології. Неможливо уявити ефективне використання фінансових ресурсів, спрямованих на вирішення проблем соціального захисту, без новітньої інформаційно-аналітичної системи управління соціальною підтримкою населення України.

Метою державної політики у цій сфері є спрямованість на досягнення європейських стандартів життя через залучення до нового проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України» на 2014-2019 роки, який є третім проектом, що реалізується Міністерством соціальної політики України за рахунок коштів Світового банку. Нова інвестиційна позиція допоможе розширити програму державної соціальної допомоги (забезпечення гарантованого мінімуму) для тих громадян, які найбільше її потребують. Проект охоплює всі місцеві відділи соціального захисту, які підпорядковуються Міністерству соціальної політики України [63].

Щоб вирішити питання ефективного використання фінансових ресурсів в країні запроваджено програмно-цільовий метод бюджетування.

Програмно-цільове бюджетування - це спосіб управління публічними коштами, відповідно до якого система планування та використання фінансових ресурсів орієнтована на досягнення конкретних результатів, що дає змогу покращити якість державних послуг та забезпечити оптимальний розподіл фінансових ресурсів в умовах їх обмеженості [42].

Велика розгалуженість бюджетних програм не дає змогу здійснювати якісний аналіз використаних коштів з метою подальшого його перерозподілу. Тому постало питання об'єднання бюджетних програм. На початку 2020 року відбулися великі зміни у бюджетуванні соціального захисту: по-перше держава відмовилася від трансфертів місцевим бюджетам від державного бюджету, що у свою чергу пов'язано з децентралізацією і дає змогу напряму контролювати розподіл бюджетних ресурсів; по-друге було здійснено об'єднання бюджетних програм, що відповідає принципу керованості, який наголошує, що всі видатки на одну державну політику мають міститися в рамках однієї бюджетної програми, кількість бюджетних програм на одного розпорядника бюджетних коштів не має перевищувати 10. Варто зазначити, що кількість програм у управліннях соціального захисту населення у 2019 коливалась від 40 до 45.

Це означає, що вповноважена особа, яка здійснює аналіз бюджетної програми фактично не має можливості побачити в одному документі всі ключові цифри, які стосуються ефективності та рівня реалізації соціальної політики, а саме сукупного обсягу бюджетного фінансування та структури цього фінансування. Відповідно, вона не може оцінити ефективність досягнення цілей цієї політики, темпів її впровадження та ухвалити рішення про коригування політики в разі потреби [44].

Програмне бюджетування є кроком вперед в управлінні державними фінансовими ресурсами порівняно з постатейним методом бюджетування. За такого «традиційного» підходу видатки формуються за принципом «показник минулого року плюс індексація через інфляційні процеси». Наслідком цього є

спрямування фінансових ресурсів на задоволення потреб ефективність вирішення яких ніяким чином не доведена. На противагу цьому програмне бюджетування покликано забезпечити виділення бюджетного фінансування органам влади не на «утримання», а на досягнення конкретних цілей політик.

В Україні перші елементи програмного бюджетування з'явилися ще 1998 року, програмну класифікацію видатків бюджету запроваджено Бюджетним кодексом 2001 року, а вже 2002 року урядом було ухвалено Концепцію застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Відтоді спрямування видатків бюджету на окремі потреби відбувається за бюджетними програмами. Зокрема, закон про державний бюджет на 2019 рік передбачає фінансування понад 550 бюджетних програм.

Та незважаючи на тривалу історію застосування, ефективність цього методу в Україні є невисокою. Про це йдеться у Стратегії управління державними фінансами на 2017-2020 роки [55]: «програмно-цільовий метод використовується лише формально; результати програмно-цільового методу не використовуються під час прийняття управлінських рішень. Дієвий контроль за результативністю виконання бюджетних програм відсутній».

Ця Стратегія планує перетворити програмно-цільовий метод «на інструмент для прийняття ефективних управлінських рішень та ефективного використання державних коштів». Проте в ній не міститься аналізу причин низької ефективності застосування цього методу в Україні.

Програмно-цільове бюджетування є сьогочасним трендом бюджетування в Європі особливо серед країн колишнього соціалістичного табору, що перебувають у пошуку інструментів для вирішення успадкованої проблеми неефективного розподілу бюджетних ресурсів. Програмно-цільовий метод - це бюджетування орієнтоване на цілі, наслідки або здійснення видатків з метою посилення стратегічного планування та трансформації пріоритетів розвитку певної території до видатків бюджету [29].

Головною метою проведення реформи із запровадженням прогресивних технологій бюджетування має бути посилення вимог та уніфікація умов для

здійснення видатків нижчими владними щаблями із підвищенням рівня ефективності, а також відповідальності осіб за досягнення цілей, що в сукупності формують стратегічні завдання. Тобто одночасно із передачею частини фіскальних повноважень та бюджетної децентралізації урядом має бути забезпечено єдину методологічну основу для найбільш ефективного механізму розподілу коштів у межах повноважень місцевих органів самоврядування, що кінцевою метою ставить підвищення рівня надання послуг за одиницю бюджетних коштів. Даний механізм можливий виключно при умові відходу від теперішнього традиційного механізму, що не передбачає можливості виміру результатів для поточного моніторингу ефективності та доцільності надання послуг населенню за рахунок бюджету.

Для того щоб втілити головну мету програмно-цільового методу, а саме досягнення цілей соціальної політики країни, потрібно проаналізувати бюджетні програми соціального захисту населення та зробити висновки, щодо їхньої актуальності і об'ємів фінансування.

2.3. Зарубіжний досвід вдосконалення механізму управління фінансами соціальної сфери на регіональному рівні

Головною метою управління фінансовими ресурсами соціальної сфери є досягнення кінцевого результату, який направлений на підвищення якості життя населення та задоволення потреб суспільства.

Зарубіжний досвід розвинутих країн світу є джерелом знань, які потрібно використати для поліпшення якості управління фінансовими ресурсами соціальної сфери і досягнення загального добробуту. На нашу думку, рушійною силою соціальної держави виступає сильна соціальна політика. Адже соціальна політика держави – це її дії в соціальній сфері, які направлені на досягнення конкретних цілей і підкріплені фінансовими ресурсами, й розраховані на певний соціальний результат. Цей фактор впливу можна дослідити, вивчаючи соціальні моделі різних країн світу у розрізі формування та використання

фінансових ресурсів. На даний час існує три основні моделі соціального захисту.

Розвиток ліберальної моделі відбувся у таких країнах як Австралії, США, Канада, Великобританія та Японія. Основними характеристиками ліберальної моделі є обмежене втручання держави в ринкові відносини й мінімальне застосування регулювання з боку держави. Не державні органи, а саме приватні добродійні організації відіграють головну роль у соціальній сфері. Головною метою держави є захист лише найбільш вразливих груп населення. Інші категорії громадян повинні подбати про себе самі. Тобто, для забезпечення власного добробуту, перевага надається не державі, а особистим зусиллям кожного окремого громадянина, що на нашу думку є цілком логічним.

В межах цієї моделі соціальна підтримка громадян здійснюється за рахунок розвинених систем страхування й при обмеженому втручанні держави, а проблеми, що виникають між роботодавцями й найманими робітниками з приводу соціального захисту, вирішуються переважно через профспілки.

Для ліберальної моделі характерним є надання адресної соціальної допомоги найвразливішим верствам при посиленні страхового принципу фінансування соціальних програм, а також підвищення ролі власних коштів громадян при оплаті соціальних послуг. З державного бюджету фінансуються тільки послуги, які закріплені в списку мінімальних гарантій. Матеріальна допомога надається лише після якісної перевірки на предмет дійсної необхідності.

Фінансування здійснюється як за рахунок страхових внесків, так і за рахунок державного бюджету. Модель передбачає досить низькі соціальні виплати по соціальному страхуванню, при домінуючій ролі соціальної допомоги у системі соціального захисту.

Континентально-європейська модель застосовується в країнах із соціально орієнтованою ринковою економікою, зокрема, в Німеччині, Австрії, Італії, Франції, Голландії, для яких характерною є опора на правове регулювання системи соціального забезпечення. Фундамент цієї моделі

становить об'єднання зусиль у розв'язанні соціальних проблем, коли відповідальність окремого підприємця замінена системою їх обов'язкової колективної відповідальності під контролем держави. Уряд застосовує соціальне партнерство як механізм узгодження інтересів найманих робітників і роботодавців, інструмент регулювання класової боротьби з метою підвищення рівня соціальної захищеності зайнятого населення. Континентальний тип поєднує у собі різні риси: яскраво виражена стратифікація як за рівнем доходу (особливо у Франції), так і по соціальному статусу. Держава виступає соціальним гарантом; бюджетні витрати на соціальні програми приблизно дорівнюють страховим внескам працівників і роботодавців; основні канали перерозподілу перебувають або в руках держави, або під її жорстким контролем. При цьому держава надає перевагу системі страхового захисту. Завдяки цій системі, розмір соціальних виплат перебуває в пропорційній залежності від трудових доходів і розмірів відрахувань на страхові внески.

Формування фінансових ресурсів відбувається через фонди, які накопичуються через внески громадян. Зазначена модель передбачає реалізацію правила еквівалентності, коли величина страхових виплат визначається насамперед величиною страхових внесків. Модель базується на принципі соціального страхування і професійній солідарності, що передбачає існування страхових фондів, якими на паритетних засадах керують власники підприємств і наймані робітники.

Скандинавська модель. Домінуюча роль у соціальному захисті населення належить державі, яка надає базове забезпечення всім громадянам країни з державного й місцевого бюджетів, які формуються за рахунок податків. На противагу ліберальній моделі, де кожен сам відповідає за свій добробут і забезпечення, ця модель соціального захисту заснована на принципі солідарності, який розглядає соціальний захист, як справу всього суспільства, а не окремо взятих громадян. Саме тому її часто називають солідарною. Ця модель знайшла практичне використання в країнах північної Європи – Швеції, Норвегії, Фінляндії, Данії, а також у Нідерландах і Швейцарії.

Розвинутий державний сектор економіки служить основою фінансування соціальної сфери, зміцненню якої сприяє високий рівень оподаткування. Частка державних витрат у ВВП є високою. Основна частина цих витрат іде на задоволення соціальних потреб населення. Досить значну частину становлять і трансферні платежі, завдяки яким відбувається перерозподіл національного продукту на користь найменш забезпечених верств населення. Головною особливістю цієї моделі є універсалізація соціального захисту населення, як гарантованого права всіх громадян, забезпеченого державою. Ця модель заснована на системі соціального страхування з певними відрахуваннями внесків працюючих і роботодавців. Боротьба з бідністю поєднується з підтримкою високих стандартів життя всіх громадян [1].

Для вивчення світового досвіду управління фінансовими ресурсами соціальної сфери проведемо дослідження системи соціального захисту в окремих країнах Європи.

Історично склалося так, що саме Німеччина стала першою з країн Європи, яка у повній мірі реалізувала принципи континентальної моделі та ввела в дію систему соціального страхування. Соціальне страхування в Німеччині розмежоване по окремим страхувальним фондам, які між собою не пов'язані та мають незалежний правовий статус. В ході дослідження ми виділили такі характерні риси соціальної сфери Німеччини:

- диференційована система соціального захисту, що характеризується широкою мережею соціальних установ і систем соціального страхування;
- приватне страхування, як альтернатива обов'язковому страхуванню, що дає змогу обирати між послугами, які запропоновані на страховому ринку системи соціального забезпечення;
- самоврядування розглядається як найбільш прийнятний вид організації соціальних установ, знаходячись в умовах соціальної ринкової економіки, на противагу державній регламентації; орган самоврядування є незалежним від держави, але вона може здійснювати державний контроль за їх діяльністю;

– принцип субсидіарності – один з головних принципів, на якому побудована система соціального страхування Німеччини, суть принципу в пріоритеті особистої відповідальності і самостійності кожного суб'єкта в прийнятті ним рішень, на противагу системі державного патерналізму;

– принцип солідарності, який також є основоположним для системи соціального страхування Німеччини, його суть в тому, що соціальний захист окремого суб'єкта від будь-яких ризиків виконується за рахунок об'єднання коштів застрахованих осіб, що відраховуються до відповідного фонду, в необхідний час і в потрібному обсязі можуть бути використані на потреби кожної застрахованої особи [3].

Нині система соціального захисту у Франції є надзвичайно складною структурою. Вона об'єднує більше 20 організацій, кожна з яких займається внесками, відрахуваннями, що йдуть на підтримку різних соціальних програм. Пільги, що надаються системою соціального забезпечення Франції, поширюються на усіх жителів країни, і усі працюючі французи платять внески в національну систему соціального забезпечення. Слід підкреслити, що саме гроші платників податків є основним джерелом фінансових ресурсів системи соціального забезпечення у Франції. Під цим треба розуміти, що усі працюючі французи оплачують свої соціальні виплати опосередковано, шляхом податків. Встановлена сума внеску віднімається працедавцем із зарплати працівника і фіксується в його платіжній відомості.

Французька система соціального забезпечення є обов'язковою і, серед іншого, вирішує проблеми, що виникають у зв'язку з виходом на пенсію, безробіттям і отриманням допомоги по лінії національної охорони здоров'я. Відрахування на фінансування різних схем здійснюють недержавні підприємства і профспілки. З відрахування від заробітної плати працюючого населення у Франції фінансуються такі програми, як надання допомоги по безробіттю, базове медичне страхування, державне пенсійне забезпечення і виплата сімейних допомог, на які має право кожен громадянин або житель Франції [43].

Перше поздоровлення з 16-річчям кожен англієць отримує від міністерства соціального захисту. Разом з побажаннями довгих років міністерство нагадує, що з цього дня необхідно щотижня платити пенсійні внески. В такому рішенні можна розгледіти сутність соціальної системи Великобританії. Вона має своє назву «Національна система страхування» і заснована на принципі поворотності за схемою: внески – виплати. Усі застраховані суб'єкти мають право отримувати допомогу, якщо за них були сплачені внески. У Великобританії широко приміняється принцип рівності для пенсій і допомог, що характеризується підходом: за рівний внесок, рівна пенсія та допомога. Основні державні допомоги – це загальнодоступні блага, тому їх фінансування забезпечується фіксованими внесками, а розмір виплат є однаковим для всіх [31].

Швеція – це країна з високим рівнем якості життя. Соціальна політика даної країни направлена на вирівнювання доходів населення, боротьбу з безробіттям за допомогою таких засобів як субсидія за найм і спеціальні програми для створення нових робочих місць. Нероздільною частиною «шведської моделі» є потужна система соціального захисту та соціального забезпечення. Головними принципами соціального захисту та забезпечення є соціальна рівність та справедливість, для того щоб всі без винятку верстви населення могли жити достойно та не існувало контрастів між багатими й бідними. Формування фінансових ресурсів соціальної сфери здійснюється за рахунок високих ставок податків, але все це повертається народу у вигляді якісної системи соціальної підтримки, яка гарантує високий рівень якості життя, в тому числі незахищеним верствам населення [47].

Цікаве є система соціального захисту у Ісландії. Вона побудована за скандинавською моделлю, але має деякі відмінності. Формування фінансових ресурсів здійснюється за допомогою податків, які є нижче середніх у Європі, та системи фондів страхування. Використання фінансових ресурсів здійснюється раціонально і справедливо, враховуючи доходи отримувачів. Соціальні

допомоги сім'ям з дітьми надаються у вигляді зниження податкової ставки. Існує вид державної допомоги на освіту для дітей.

Соціальні послуги муніципалітетів: система, в яку не входять внески на місцевому рівні, спрямована на забезпечення фінансового та соціального захисту жителів місцевої влади та працює на їхній добробут на основі колективної допомоги. Фінансова соціальна допомога спрямована на тих, хто не може підтримувати себе чи своїх дітей іншими способами, такими як зарплата чи дохід від соціального забезпечення. Фінансова допомога надається на розсуд муніципалітетів, але владі рекомендується дотримуватися вказівок Міністерства соціальних питань згідно з якими визначається розмір допомоги. Оскільки муніципалітети встановлюють власні правила фінансової допомоги, вони можуть змінюватися. Більшість муніципалітетів надають фінансову допомогу відповідно до вказівок, встановлених Міністерством соціальних справ.

Державна соціальна допомога, система, в яку не входять внески на центральному рівні, метою якої є надання конкретної додаткової допомоги (або диференціальної, або фіксованої суми), в межах встановленого законом, певним категоріям населення, наприклад пенсіонерам, в конкретних ситуаціях.

Для Ісландії характерний високий пенсійний вік, що складає 67 років. Соціальні допомоги можуть виплачуватися як за допомогою державних фінансових ресурсів так і на місцевому рівні через муніципалітети. Контроль за наданням соціальних допомог як на державному, так і на місцевому рівні знаходиться під наглядом Міністерства у справах соціальних справ. Система соціального захисту Ісландії побудована на високому рівні розвитку економіки, високих показниках зайнятості населення, що в свою чергу дозволило знизити ставку оподаткування для працюючого населення та збільшити наповнення бюджету [8].

На основі статистичних даних досліджуваних країн, які зображені на рис.2.1 можна зробити висновки, щодо ефективного управління фінансовими ресурсами соціальної сфери. Адже рівень задоволення своїм фінансовим

станом, говорить про ефективну соціальну політику держави, яка направлена на досягнення високого рівня якості життя, якщо його розглядати з матеріальної точки зору [20].

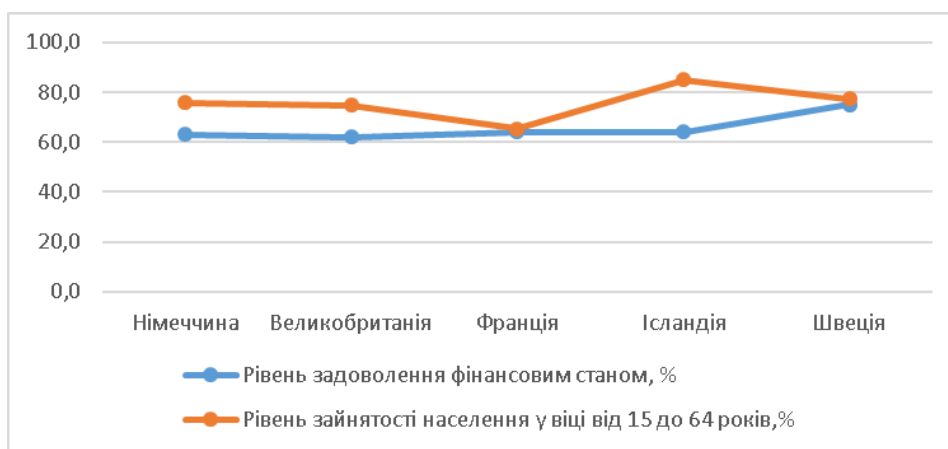

Рис. 2.1. Рівень задоволення фінансовим станом населення та рівень зайнятості населення країн Європи

Формування фінансових ресурсів держави напряму залежить від рівня зайнятості населення. Чим вище цей рівень, тим більше фінансових ресурсів держава має змогу направити на соціальне забезпечення вразливих верств населення.

На жаль, в Україні соціальна політика нині є аморфною і суперечливою. Через відсутність чітко визначеної концепції, стратегії та пріоритетів, необхідної економічної бази, надмірну заполітизованість українського суспільства чимало соціальних програм носять популістський, декларативний характер. Вироблення із врахуванням світового досвіду концепції соціальної держави, на основі якої можливі розробка системи соціального захисту та вдосконалення соціальної політики мають наблизити Україну до європейських стандартів стабільного соціального розвитку.

Можна дійти висновку, що механізм управління фінансовими ресурсами соціальної сфери є потужним засобом для реалізації державної та регіональної соціальної політики, яка направлена на розвиток та підтримку суспільства. Важливим фактором формування сучасного механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери є ефективне втілення реформ та відповідність дій

уряду стратегії сталого розвитку України. На даний час ми не можемо ствержувати про соціально-економічне зростання нашої країни та Запорізького регіону, адже існує низка перепон на шляху до здійснення реалізації поставлених стратегічних цілей. Рятівною палицею в даному питанні може стати зарубіжний досвід європейських країн, які пройшли шлях від кризи до стабільного розвитку та головне зрозуміли, що людський потенціал – це майбутнє будь-якої держави та ключ до вирішення проблемних питань.

РОЗДІЛ 3

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ

3.1. Аналіз механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери Запорізької області

Необхідною умовою стабільного та ефективного функціонування держави є наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів. Їхня специфіка виявляється у тому, що вони завжди виступають у грошовій формі, мають розподільний характер і відбивають формування і використання різноманітних видів доходів і нагромаджень держави, суб'єктів господарської діяльності, учасників невиробничої сфери.

Аналіз фінансових ресурсів – важливий елемент загальної системи управління, це система способів опрацювання, трансформації та використання інформації для забезпечення його якісного функціонування. У цілому проведення аналізу дає можливість якісно оцінити управлінські рішення, визначити вичерпність і достовірність інформаційного забезпечення для їх обґрунтування, виявити можливість та оцінити ризик фінансового маневру, дати характеристику стратегії і тактики функціонування держави.

Аналіз поточної макроекономічної ситуації – це важливий елемент системи прийняття управлінських рішень, адже розуміння розвитку економіки дає уявлення про джерела формування бюджету та у деяких випадках є сигналом для корегування економічної чи податково-бюджетної політики. Аналіз макроекономічних показників є важливим для побудови реалістичних прогнозів соціального і економічного розвитку, які слугують надійною базою для розрахунку бюджетних показників.

Розглянемо основні макроекономічні показники, що характеризують стан фінансового ресурсу України за період 2013-2018 рр. (див. Додаток А).

Оцінюючи номінальний ВВП України можна побачити позитивну динаміку, щодо його зростання. Темп зростання реального ВВП за 2018 рік становить 3,3% при порівнянні з 2017 роком. Слід зазначити, що реальний ВВП вимірюється в сталих (незмінних, базових) цінах та відображає зміну обсягів виробництва. Можна зробити висновок, що із зростанням реального ВВП підвищується і обсяг виробництва, але по факту цього не сталося. Як свідчить статистика, у цілому промвиробництво в Україні в кількісному вимірі впало на 7,8 %. Індекс споживчих цін знизився на 3,5 %, що підкріплюється зміцненням валютного курсу гривні. У грудні 2019 року середня офіційна номінальна зарплата в Україні становила 12264 грн., що в реальному вираженні відповідає збільшенню на 11,3% р/р. Цікаво, що середня офіційна зарплата за підсумками 2019 року становила 406 дол. США, що практично відповідає показнику 2013 року (408,5 дол. США).

Рис. 3.1. Динаміка реального ВВП за 2013-2018 рр.

Це все могло б свідчити про реальне зростання економіки України, але ми лише виходимо з кризи.

Розглянемо детальніше доходи і видатки державного бюджету України за 2013-2018 роки. Державний бюджет – це основний фінансовий план, за яким формуються і використовуються фінансові ресурси для забезпечення функціонування держави протягом року. Державний бюджет України базується на принципі балансу. Всі державні видатки повинні відповідати податковим та

неподаткові надходження у вигляді доходів для реалізації соціально-економічних функцій держави.

За останній час збільшення величини доходів і видатків державного бюджету пояснювалося виключно макроекономічними чинниками (висока інфляція та девальвація), у той час як реальне виробництво перебуває в кризовому стані. Дії Уряду були спрямовані на збір податків у будь-який спосіб, що змусило бізнес повернутися в тіньовий сектор, та фінансування видатків, які не забезпечували зростання. Тобто, зібрані кошти у вигляді податків витрачалися лише на загальні потреби і не інвестувалися в майбутній розвиток. За результатами 2018 року, як і за попередні роки, доходи державного бюджету були наповненні за рахунок посилення інфляції, а не за показниками позитивних темпів розвитку економіки чи змін у податковій політиці. Офіційний рівень інфляції за 2017 рік становить 13,7 % , але якщо розглянути дефлятор ВВП, що оцінює ступінь інфляції всіх благ, виготовлених в країні, за підсумками 2017 року його розмір становив 22 %, що відображає реальні механізми наповнення бюджету. Разом з тим, у 2017 році вітчизняна економіка продовжила процес стагнації за рахунок падіння виробництва у кількісному вимірі, а зростання реального ВВП у 2017 році на 2,5 % та у 2018 році на 3,3% до переднього року не є достатнім через значне падіння у 2014–2015 рр.

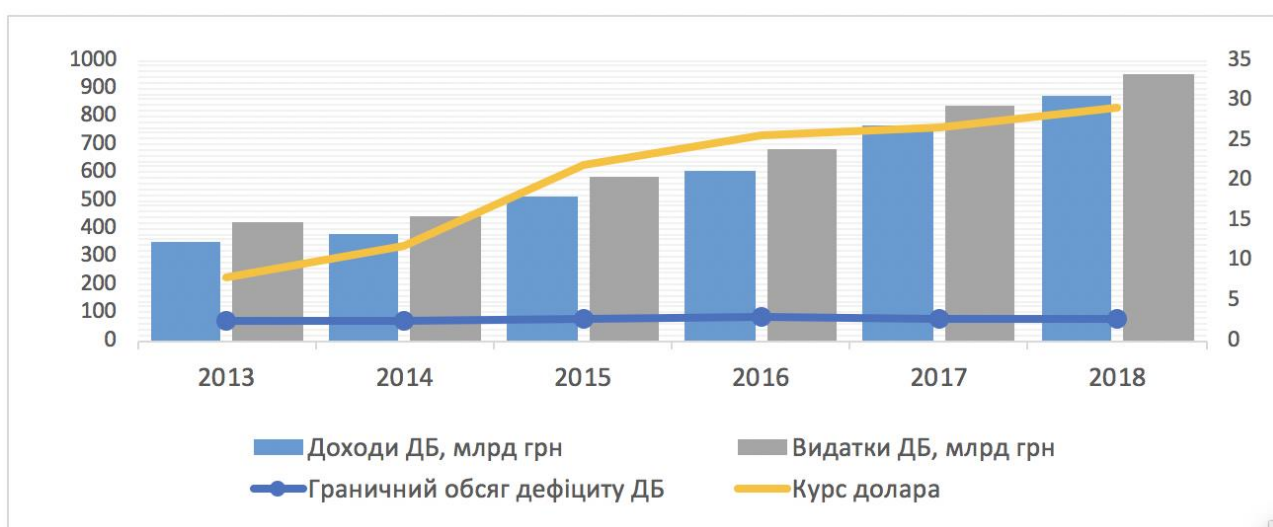

Рис. 3.2. Доходи і видатки зведеного бюджету України за 2013-2018 рр.

Проаналізувавши данні держказначейства, дохідна частина держбюджету за підсумками 2018 року становить 928,1 млрд грн, що на 11,8 млрд грн менше планового показника. У цілому видатки за загальним фондом державного бюджету становили 987,4 млрд грн, що на 5,1 % менше від затверджених показників.

Якщо розглянути фактичні видатки, то можна спостерігати динаміку їх зменшення на 12,2 млрд від планових через курсову різницю при обслуговуванні державного боргу. Крім того, у грудні при внесенні змін до держбюджету на 2018 рік був збільшений трансферт Пенсійному фонду на 10,8 млрд грн, для покриття його дефіциту. Також спостерігається спадна тенденція зменшення надходжень від єдиного соціального внеску до планових показників через невиконання планових показників по сплаті ЄСВ підприємцями на загальній системі оподаткування.

В умовах стрімкого динамічного розвитку усіх сфер суспільного життя вагоме значення посідає розвиток соціальної сфери, що свідчить як про якість і рівень життя громадян кожної країни зокрема, так і про рівень розвитку економіки загалом. Ключову роль у фінансуванні соціального захисту і забезпечення відіграють саме фінансові ресурси держави. Загалом, бюджетне фінансування переважає у формуванні ресурсів соціальної інфраструктури, тому видатки соціального спрямування у зведеному бюджеті України зростають не лише номінально, а й реально (рис. 3.3). За період 2013–2018 рр. видатки соціального спрямування зведеного бюджету України збільшилися із 145,1 млрд. грн. до 309,4 млрд. грн. Найбільше зростання темпів приросту видатків соціального спрямування спостерігалися на початку 2006 р. на 63,18 % проти 2005 р. і на початку 2009 р. на 40,92 % проти 2008 р. Проведене автором корегування видатків соціального спрямуванні на індекси споживчих цін відповідних років підтвердило, що найвищі темпи приросту видатків соціального спрямування спостерігалися на початок 2016 р. і становили 46,5 % [4].

Рис.3.3. Динаміка видатків на соціальний захист населення за 2013-2018 рр.

З метою детальнішого аналізу проведено оцінку місця видатків соціального спрямування у ВВП і сукупних видатках Зведеного бюджету України (рис.3.4.). На основі даних рис.3.5 можна побачити, що у 2016 р. частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у видатках зведеного бюджету та ВВП досягла найвищого рівня та становила відповідно 30,8 % та 10,8 %. Частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення в загальній сумі зведеного бюджету протягом 2013–2018 рр. не була стабільною й постійно змінювалася, найменше її значення було помічене у 2018 рр. – 24,7 %, а найбільше – у 2016 р. – 30,8 %. Коливання видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення за аналізований період у ВВП у межах 8,70-10,8 % є доволі значним та свідчить про значимість соціальної функції держави щодо соціального забезпечення й соціального захисту в Україні.

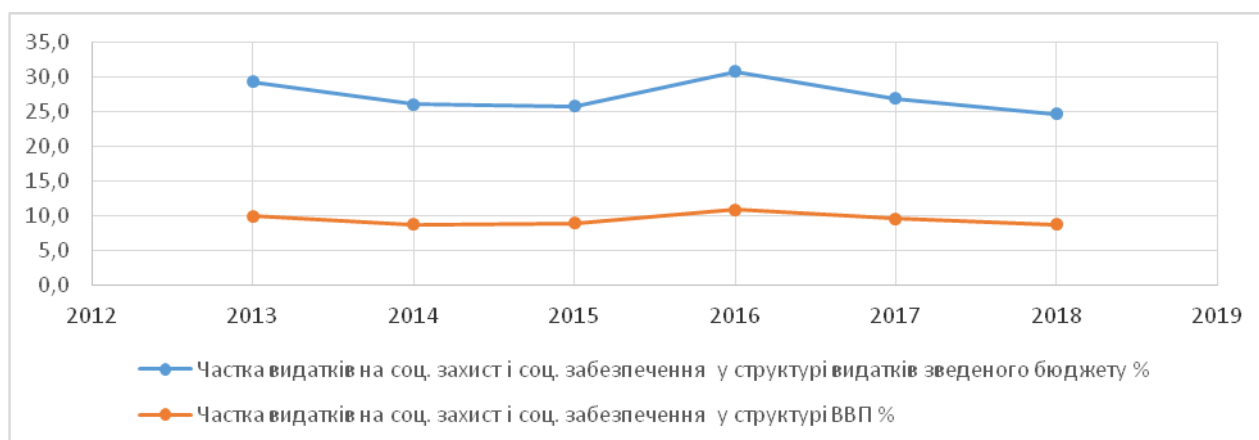

Рис.3.4. Частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у структурі зведеного бюджету України і ВВП.

Аналізуючи дані рис. 3.5, з упевненістю можна стверджувати, що основною (найбільш об'ємною) статтею видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення є видатки на соціальний захист пенсіонерів. Так, у 2018 р. видатки на соціальний захист пенсіонерів становили 51 % усіх видатків на соціальний захист. Другою за обсягом є допомоги у вирішенні житлових питань, питома вага від загальної суми у 2018 р. становила 22 %. Найменшу ж питому вагу у видатках на соціальний захист, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, становлять видатки на фундаментальні дослідження і розробки у сфері соціального захисту. Це свідчить про недостатню увагу держави до наукових досліджень у цій сфері, що, у свою чергу, породжує безліч проблем, які потребують ґрунтовного вивчення та аналізу [26].

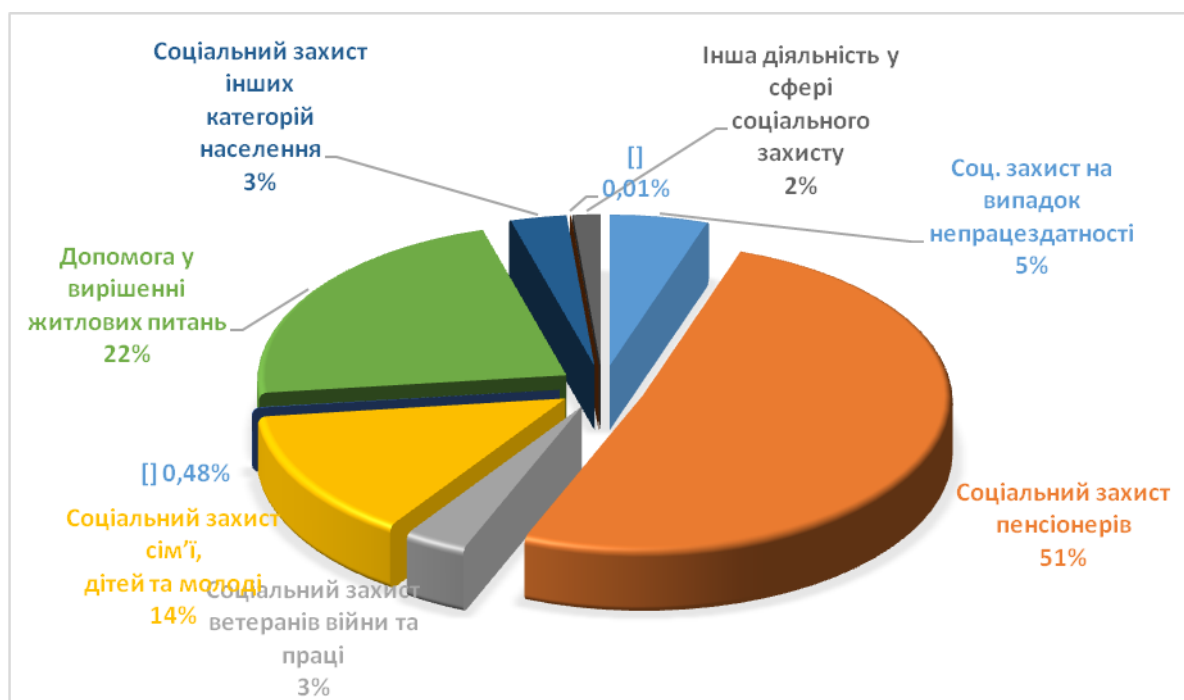

Рис. 3.5. Структура видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення Зведеного бюджету України за 2018 р., %

Щоб здійснити аналіз фінансових ресурсів Запорізької області необхідно звернути уваги на доходи і витрати місцевих бюджетів.

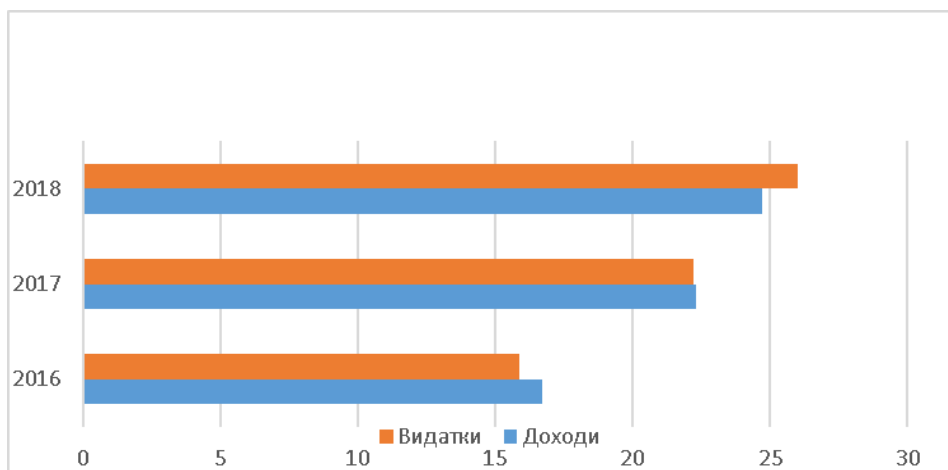

Рис.3.6. Доходи і витрати місцевих бюджетів Запорізької області з урахуванням міжбюджетних трансфертів і кредитування за 2016-2018 роки.

Як бачимо на рис. 3.6. доходи і витрати місцевих бюджетів мають тенденцію до збільшення, це пояснюється загальнодержавним приростом доходів та витрат і природними інфляційними процесами. Однак, варто зауважити, що у 2016 і 2017 роках доходи місцевих бюджетів Запорізької області перевищувати їх витрати, а у 2018 році спостерігається зворотна тенденція. Цей фактор має важливе економічне значення та вплив на соціальну сферу, так як внаслідок цього скоротилась частка витратків на соціальний захист та забезпечення від загальних витрат. Цю динаміку можна прослідкувати на рис. 3.7.

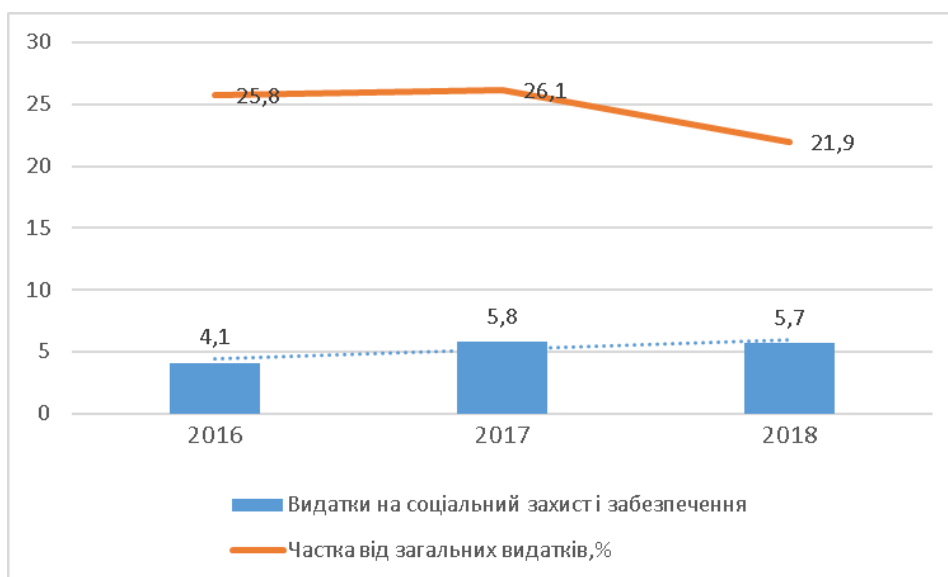

Рис. 3.7. Видатки на соціальний захист і забезпечення місцевих бюджетів Запорізької області за 2016-2018 роки.

Щоб зробити остаточні висновки доцільно розглянути регіональний розвиток Запорізької області за напрямком «економічна та соціальна ґрунтовність», що включає 3 показники, які комплексно характеризують рівень життя населення та стан розвитку регіональної економіки. Одним з основних індикаторів стану економіки регіону є показник валового регіонального продукту, який допомагає охопити всі особливості регіональної структури виробництва, а рівень валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу населення дає можливість виділити найбільш продуктивні регіони України.

За підсумками 2018 року Запорізький регіон показав зростання валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу населення у порівнянні з показниками 2017 року. Традиційним лідером серед інших регіонів за цим показником є місто Київ (238622 гривень). Вищим за середньоукраїнський показник валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу населення зафіксовано у таких промислово розвинутих регіонах, як Полтавська (106248 гривень), Дніпропетровська (97137 гривень), Київська (90027 гривень) та Запорізька (75306 гривень) області.

Валовий регіональний продукт характеризує рівень економічного розвитку та результати економічної діяльності всіх господарюючих суб'єктів регіону і становить базу для формування фінансових ресурсів.

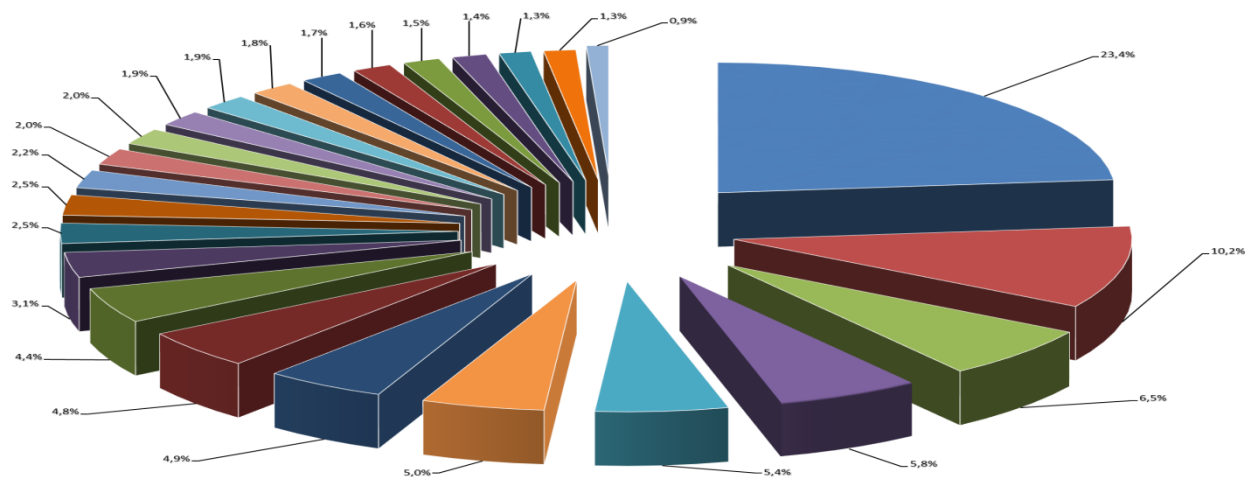

Рис.3.8. Частка ВВР Запорізької області у ВВП України.

Регіонами з вищим за середньоукраїнське значенням показника наявного доходу на одну особу у 2018 році є м. Київ (141173,8 гривень), Дніпропетровська (72883,4 гривень), Запорізька (67982,5 гривень), Київська (63498,4 гривень), Одеська (61165,6 гривень), Полтавська (60217,5 гривень) та Харківська (60117,7 гривень) області, і основним фактором впливу на розмір доходу населення є галузева структура економіки зазначених регіонів. Це все дає змогу зробити висновки, щодо сприятливого соціально-економічного розвитку регіону, але по факту ми цього не відчуваємо.

Розпочата чотири роки тому бюджетна децентралізація значно покращила фінансову спроможність місцевих бюджетів. У 2018 році доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) зросли по відношенню до відповідних показників 2017 року в Запорізькому регіоні на 9.1% , але при цьому частка видатків на соціальний захист і забезпечення від загальної частки витрат області скоротилася на 4,2%, це відбулося за рахунок зменшення трансфертів державного бюджету для місцевого бюджету.

Найбільший обсяг доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення регіону у 2018 році зафіксовано у м. Києві (13,0 тис. грн.), Дніпропетровській (8,0 тис. грн.), Київській (7,8 тис. грн.), Полтавській (7,6 тис. грн.), Запорізькій та Одеській (6,8 тис. грн.) областях.

Перейдемо до аналізу напрямку «соціальний захист та безпека», що включає 3 показники, які характеризують рівень забезпеченості соціальними послугами найбільш вразливих верств населення, впровадження заходів щодо запобігання сирітству та забезпечення безпеки життя. Впродовж останніх років здійснюється реформування системи надання соціальних послуг, що має на меті підвищення ефективності та результативності таких послуг через впровадження сучасних підходів до управління, таких як орієнтація на раннє виявлення та превентивні заходи, фінансування послуги, а не закладу, впровадження стандартів та оцінки якості послуг, диверсифікація надавачів соціальних послуг через впровадження соціального замовлення, розвиток

персоналу, тощо. В цьому напрямку можна спостерігати позитивну тенденцію Запорізького регіону, він посів 5 місце [11, с. 28].

Для виконання бюджетних програм Запорізької області, які направлені на соціальний захист населення, у 2018 році було виділено з державного бюджету 242 млн. грн, що на 7,8 % менше ніж у 2017 році, така сама тенденція зберігається щодо субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, яка становить 4 888 млн. грн, що на 3,4% менше ніж за попередній рік та виділених коштів з міських бюджетів, які становлять 253,5 млн. грн, що на 1.3 % менше ніж у 2017 році. Фінансування з обласного бюджету навпаки збільшилось і становить 76 млн. грн, що на 4,1% більше ніж у 2017 році. Позитивна тенденція зберігається і в отриманні фінансування від ОТГ: у 2018 році сума склала 36,4 млн. грн. і збільшилась у порівнянні з минулим роком у 5 разів. Це пояснюється тим, що збільшилась кількість ОТГ у порівнянні з 2017 роком [30].

У 2016 році у Запоріжжі був започаткований проект «Громадський бюджет», головним покликанням якого є впровадження інноваційних підходів до розподілу фінансових ресурсів громади. Значна частина проектів, які були подані в рамках даної програми, має соціальне спрямування. Це говорить про соціальну відповідальність та небайдужість населення з одного боку, та неефективну реалізацію регіональної соціальної політики з іншого боку. За даними сайту Запорізької міської ради [12] у 2016 році було подано 224 проекти, у 2017 – 152, у 2018 – 69 та у 2019 – 147. З них було визнано переможцями у 2016 році 21 проект, у 2017 – 33, у 2018 – 22 та у 2019 всього 17 переможців. Реалізовано у 2016 році – 21 проект, у 2017 – 31, у 2018 і 2019 році проекти знаходяться лише в процесі реалізації. На нашу думку, така динаміка могла утворитися внаслідок недовіри мешканців громади до влади, їх недостатньої інформованості та нереалізовані проекти-переможці.

Отже, Запорізька область має значний фінансово-економічний потенціал розвитку, що проявляється у стабільному зростанні доходів місцевих бюджетів та зниженні частки трансфертів з державного бюджету. В області активно формуються об'єднані територіальні громади, більшість з яких із високою

фінансовою спроможністю. Однак, не зважаючи на скорочення частки видатків соціальної сфери, в області знижуються темпи зростання частки доходів бюджету розвитку у доходах місцевих бюджетів, та порівняно низькою є частка капітальних видатків. Залучення громадськості до вирішення питань розподілу фінансових ресурсів громад є неоднорідним по області та напряду залежить від органів місцевого самоврядування.

3.2. Детермінанти удосконалення управління фінансовими ресурсами соціальної сфери Запорізької області

Сьогодні в Україні існує ціла низка проблем пов'язаних із бідністю, малозабезпеченістю, безробіттям, недостатнього рівня соціальної захищеності цілого прошарку громадян (людей з функціональними обмеженнями, похилого віку, представників національних меншин, молоді), міграційні та етнічні проблеми, сирітство, безпритульність. Подолання цих проблем, перш за все, покладено на соціальну політику держави, реалізація якої неможлива без достатнього обсягу фінансових ресурсів. Для того, щоб визначити шляхи удосконалення управління фінансовими ресурсами соціальної сфери, потрібно, перш за все, розглянути стратегію сталого розвитку держави, в якій сформовані основні вектори становлення та розвитку України.

Детально розглянувши Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [54], можна виділити основні компоненти, які впливають на реалізацію соціальної політики держави:

1. Реформа децентралізації і державного управління. Втілення і реалізація соціальної політики здійснюється через публічні органи влади, тому вкрай необхідно здійснити реформування старої системи для створення ефективної, прозорої, відкритої структури публічного адміністрування із застосуванням новітніх ІТ-технологій, таких як е-урядування, які здатні реалізовувати соціальну політику, що спрямована на задоволення соціальних потреб суспільства. На нашу думку, головним камінням спотикання

ефективного впровадження реформи децентралізації є пасивність та патерналізм українських громадян на місцях, їх недостатня обізнаність. Що стосується реформи державного управління, то тут потрібно звернути увагу на подолання «кадрового голоду», здійснити глибокий аналіз стратегічних документів для визначення ризиків та пріоритетів реформи, приділивши увагу детальному розрахунку фінансовому забезпеченню окремих напрямків для отримання бажаного соціального ефекту.

2. Податкова реформа. Основним наповненням фінансових ресурсів держави виступають податкові надходження. Мета податкової реформи – це побудова простої, економічно справедливої податкової системи, яка буде створювати необхідні умови для сталого соціально-економічного розвитку та забезпечувати необхідне наповнення Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Щоб здійснити такі перетворення необхідно зменшити податкове навантаження на заробітну плату з метою виходу з тіні, впровадити зручні електронні сервіси, удосконалити податкове законодавство.

3. Реформа соціального захисту населення. В рамках проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України» [63] запроваджується система «E-SOCIAL», на яку покладають великі надії, щодо оптимізації та ефективного управління в сфері соціального захисту, побудови нової моделі надання соціальної підтримки населенню.

Головною ідеєю даного проекту є створення єдиної бази даних для прийняття та обробки звернення громадян у зручний спосіб, для вирішення проблемних питань чи отримання допомоги в одній системі. Ця єдність в подальшому дозволить здійснювати якісний аналіз та контроль за фінансовими ресурсами, з метою їх ефективного використання та цільового призначення.

В ході вивчення даного питання ми дійшли висновку, що дійсно на даний момент не існує об'єднаної бази даних, за допомогою якої можна було в надавати комплексний пакет соціальних послуг громадянам та контролювати їх використання. Адміністративна система соціальних служб дуже розгалужена та дублює функції один одного.

Передбачається, що проект «Модернізація системи соціальної підтримки населення України» сприятиме покращенню якості життя вразливих верств населення, що особливо важливо в умовах кризової економічної ситуації в країні.

Все це, безперечно, відіграє важливу роль у впровадженні інформаційних інновацій в системі соціального захисту, але варто зауважити, що для реалізації даного проекту держава використала значну кількість запозичених фінансових ресурсів у Міжнародного банку реконструкції та розвитку, а саме 300 млн.дол. США. Проаналізувавши «Звіт про результати аудиту ефективності впровадження проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України», що підтримується коштами Міжнародного банку реконструкції та розвитку», не можна з впевненістю сказати, що цей проект буде успішним.

Зокрема, у грудні 2013 року було завершено реалізацію проекту «Удосконалення системи соціальної допомоги» (далі – попередній Проект), для фінансування якого запозичено у Міжнародного банку реконструкції та розвитку грошові кошти в сумі 99,4 млн дол. США. По закінченню заключного аудиту попереднього Проекту Рахункова палата зробила висновок, що Мінсоцполітики не було досягнуто зазначеної мети, а саме поліпшення ефективності системи соціальної допомоги України шляхом посилення адресності та спрощення процедури надання соціальної допомоги. При цьому 52 млн дол. США, цільовим призначенням яких було створення Інформаційно-аналітичної системи соціального захисту, використано неефективно, збитки, нанесені державному бюджету, були допущені через непридатність устаткування, яке закуплене за рахунок кредитних коштів і не використовується, не визначено, відповідальність за завдані втрати державного бюджету ніким не понесено [27].

Таким чином можна зробити висновок, що процес трансформації системи соціального захисту населення проходить нелегкий і тернистий шлях. Гарні ідеї та новітні розробки оптимізації та ефективного використання фінансових

ресурсів для модернізації даної системи не можуть вдало реалізовуватися через брак якісного управління і належного контролю.

Пріоритетом в управлінні публічними фінансами має стати підвищення прозорості та ефективності їх розподілу та витрачання.

Для того щоб ефективно використовувати фінансові ресурси потрібно змінити, насамперед, напрямок їх спрямування. Держава вже зробила перші кроки для того, щоб відійти від загального соціального забезпечення та перейти до адресності, але для того, щоб допомогу отримували саме ті категорії населення, які її потребують, потрібно змінити систему контролю. На даний час, валідація соціальних допомог носить формальний характер, а державний соціальний інспектор має дуже вузьке коло повноважень. Як результат значна частина отримувачів насправді не потребує допомоги від держави, але активно користується нею з допомогою прихованих доходів чи фіктивного соціального статусу. Отже, посилення державного контролю дає змогу отримувати допомогу дійсно тим людям, хто її потребує і у разі недотримання вимог законодавства, повернути державні кошти для подальшого їх перерозподілу.

Приймаючи до уваги те, що держава обмежена у своїх фінансових ресурсах, а видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення ростуть з кожним роком, вважаємо за потрібне переглянути складову витрат та здійснити орієнтацію на превенцію отримання соціальної допомоги.

Метою Стратегії сталого розвитку – 2020 є впровадження в Україні європейських стандартів життя, вважаємо це не можливо так як на даний час економіка країни знаходиться у стані стагнації і перехід її до інноваційної моделі економічного розвитку, основу якої становить переважно високотехнологічна структура національного виробництва, випуск продукції з високим рівнем доданої вартості виглядає нереалістично. Для того, щоб досягти високих результатів потрібно спрямувати вектори соціальної політики, а значить і значні фінансові ресурси, на підтримку людського капіталу.

На нашу думку, прихований туз в рукаві держави це людський капітал. Потенціал людини – це потужний ресурс, який здатен підняти економіку

країни, тому вкрай необхідно перенаправити фінансові ресурси соціальної сфери на його підтримку і розвиток. Саме завдяки людському капіталу можна здійснити прорив в економіці, забезпечити високий рівень зайнятості, збільшити прошарок середнього класу, підвищити соціальні стандарти і гарантії та модернізувати неефективну систему соціального захисту та соціального забезпечення.

Фундаментальною основою формування соціально зорієнтованої національної економіки має стати місцеве самоврядування. Відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування [19] під місцевим самоврядуванням розуміють право і реальну можливість органів місцевого самоуправління регламентувати значну частину публічних справ за рахунок власної відповідальності в інтересах місцевого населення.

Запорізька область – це край що входить до групи регіонів України, які складають основу економічного й інтелектуального потенціалу країни. Тут зосереджені практично всі основні галузі промисловості, серед яких найбільш значущими є: електроенергетика, металургія, машинобудування, металообробка і хімічна промисловість. До того ж Запорізька область є регіоном з високим рівнем інноваційного потенціалу. Зважаючи на те, що стратегічною метою економічного розвитку сучасного суспільства є добробут людини, фінансові ресурси області потрібно спрямовувати на розвиток людського потенціалу та підвищення якості життя його мешканців.

Якість життя – це оцінка певного набору умов та характеристик життя людини, а також ступінь задоволеності людиною тими умовами та характеристиками життя. Основними складовими якості життя населення виступає рівень їх доходів, комфортність житлово-комунальних умов, якість послуг охорони здоров'я, освіти, культури, а також безпечність середовища життєдіяльності. Аналіз соціально-економічного становища області дозволяє стверджувати про наявність проблем, які потребують подолання, в усіх із зазначених сфер.

Тому саме підтримка розвитку людського капіталу повинна стати у пріоритеті. Соціальні інвестиції - це інвестиції в людей. Це напрямок соціальної політики, спрямований на зміцнення навичок та можливостей людей та підтримку їх повноцінної участі у працевлаштуванні та соціальному житті. Ключові напрямки політики включають освіту, якісне обслуговування дітей, охорону здоров'я, навчання, допомогу у пошуку роботи та реабілітацію.

Запорізький регіон стоїть перед величезними викликами:

– економічна криза – рівень безробіття та бідності та соціального відчуження досяг рекордно високих показників. Вони є величезною витратою для людських ресурсів регіону в той час, коли місцеві бюджети знаходяться під тиском;

– демографічні зміни – населення в працездатному віці в області скорочується, а частка людей похилого віку зростає. Необхідно знайти рішення для забезпечення стійких та адекватних систем соціального захисту.

За допомогою соціальних інвестицій можливе більш ефективне використання фінансових ресурсів бюджетної сфери для забезпечення адекватного та сталого соціального захисту; зміцнення поточного та майбутнього потенціалу людей та покращення їхніх можливостей брати участь у суспільному житті та на ринку праці; акцентувати увагу на інтегрованих пакетах пільг і послуг, які допомагають людям протягом усього життя та досягають довготривалих позитивних соціальних результатів; наголосити на попередженні, а не на лікуванні, зменшуючи потребу в пільгах. Таким чином, коли людям потрібна підтримка, суспільство може дозволити собі допомогу; закликає інвестувати у дітей та молодь, щоб збільшити їхні можливості в житті.

На нашу думку, якість життя людини значною мірою визначається станом соціальної сфери, розвиток якої відповідно залежить від забезпеченості фінансовими ресурсами. На теперішній час соціальна сфера продовжує відчувати брак фінансових і матеріально-технічних ресурсів. Це частково можна пояснити відсутністю налагоджених механізмів бюджетної і позабюджетної підтримки та сучасних механізмів інвестування в освіту,

охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, соціальний захист та соціальне забезпечення.

В умовах постійного зростання потреб суспільства, у тому числі в соціальній сфері, та враховуючи об'єктивну обмеженість можливостей державної влади у їх задоволенні, можливо встановити актуальні проблеми пошуку, залучення та активізації інших ресурсів для досягнення соціального благополуччя населення. Патерналістська модель соціального захисту виявилася недостатньо ефективною в умовах дестабілізації соціальної системи.

Розглядаючи соціальну політику на муніципальному рівні, необхідно відзначити, що установи даної сфери відчувають гостру нестачу коштів для своєї діяльності, тобто для розвитку соціальної сфери їм потрібно залучати додаткові джерела фінансування. У зв'язку з цим, актуальним стає застосування механізмів фандрайзингу, який сприяє вирішенню даної проблеми, формуючи додаткові засоби для забезпечення діяльності даних установ.

Для того щоб запровадити інноваційні технології управління соціальним розвитком, регіональна економіка повинна запустити механізми активізації модернізаційних процесів. Новий вид залучення коштів допоможе здійснити інноваційний підхід до управління фінансовими ресурсами соціальної сфери.

Фандрайзинг (Fundraising) – це економіко-організаційний механізм соціально-орієнтованої взаємодії інститутів державних, підприємницьких, неприбуткових організацій та приватних осіб з ціллю спільних добровільних рішень соціально-економічних завдань.

Фандрайзинг на регіональному рівні можна визначити як залучення та акумулювання ресурсів з різних джерел на соціально та економічно важливі цілі. Основним методом муніципального фандрайзингу є реалізація спільних програм, учасниками яких є представницький орган територіальної громади, представники бізнесу та пересічні громадяни. Світова практика муніципального фандрайзингу показує, що існує велика кількість методів стимулювання припливу надходжень фінансових коштів фізичних та юридичних осіб на

некомерційні потреби громади. Одним із них є створення картки «Community Card», якою передбачена система знижок у певних магазинах чи комерційних установах утримувачу картки та певна мінімальна кількість відсотків дисконту, яка спрямовується на благодійні проекти. Відносно новим засобом муніципального фандрайзингу є створення молодіжних банків. У цих банках утворюються відповідні грантові комітети, до яких входять молоді та не байдужі члени громади, які в подальшому й визначають пріоритетні та найбільш перспективні напрями фінансування некомерційних проектів. Ці структури не тільки виконують функцію залучення молоді до місцевого самоуправління, а й дозволяють виробити лідерські якості, а також сприяють ознайомленню молоді з актуальними проблемами місцевої громади.

Краудфандинг (Kraudfandings) – технологія збору фінансових коштів на благодійні і соціально значимі цілі і проекти. За краудфандінгом колективне співробітництво виражається в добровільному об'єднанні фінансових та інших ресурсів людей через інтернет-платформи, щоб підтримати зусилля інших людей або організацій у вирішенні проблем або реалізації проектів.

На сьогодні державна стратегія соціального розвитку має передбачати раціональне поєднання бюджетної підтримки та використання всіх інструментів благодійництва і меценатства. Благодійники та меценати можуть здійснювати свої наміри щодо фінансової підтримки шляхом проведення грантових конкурсів із метою відбору і подальшого фінансування найбільш удалих проектів.

Для покращення якості життя населення має значення фінансовий потенціал території, фінансове забезпечення місцевих органів влади та нарощування муніципальних фінансів. Під муніципальними фінансами варто розуміти сукупність грошових засобів, якими володіють органи місцевого самоуправління для вирішення завдань, які поставлені державою та місцевим населенням. За допомогою методів фандрайзингу та краудфандингу можна зібрати кошти для вирішення соціальних проблем силами самих жителів міста.

Перераховані інноваційні підходи набувають актуальності в умовах децентралізації та розвитку громад. Тут можна використати інноваційну практику партисипативного бюджетування. Суть партисипативного бюджету полягає у можливості жителів населених пунктів брати участь у прийнятті рішення стосовно того, як розподілити певну частину місцевого бюджету, що зазвичай відбувається методом проведення конкурсів. На офіційній вебсторінці міської влади оголошують початок прийому проєктів і після закінчення всі жителі голосують за той проєкт, який вони хочуть підтримати. Після підрахунку голосів визначають кількох переможців. У Запорізькій області активно функціонує проєкт «Громадський бюджет», головною метою якого є впровадження інноваційних механізмів залучення громадськості до розподілу фінансових ресурсів міського бюджету та направлення на демократичний процес обговорення громадою окремих векторів використання бюджетних коштів, шляхом конкурсного відбору проєктів. Але, цей метод фінансування застосовують не всі міста районного та обласного значення, що говорить про професійну байдужість органів місцевого самоврядування до інноваційних механізмів та відсутності взаємодії з громадськістю з окремих питань розподілу фінансових ресурсів.

В умовах сьогодення, місцеві громади виконують важливу роль у досягненні більшої суспільної довіри, згуртованості, соціальної відповідальності, що врешті сприяє кращому забезпеченню спільних потреб громади. Взагалі, місцева громада має стати ключовим суб'єктом як у поясненні проблем місцевого розвитку, так і у визначенні пріоритетних напрямків використання фінансових ресурсів соціальної сфери, а задоволення потреб громади має стати головним критерієм соціального розвитку. У Західній Європі впровадження практик з розвитку місцевих громад стало результатом пошуку засобів для подолання бідності, підтримки соціально неблагополучних районів. Але розвиток громад не може відбуватися без державної підтримки, а також без використання сучасних інструментів, що його забезпечують.

Таким чином, здійснивши аналіз механізму управління фінансовими ресурсами регіону, можна стверджувати, що Запорізька область – це інвестиційно привабливий регіон, який має значний економічний потенціал та розвинуту систему соціального забезпечення. Однак, в останні роки видатки на соціальний захист та забезпечення скоротилися, що в свою чергу вплинуло на сповільнення соціального розвитку регіону. Недооцінка впливу соціальних чинників на економічний розвиток призводить до підризу стабільності регіону, тому необхідно враховувати їх складну взаємозумовленість. На сьогоднішній день фінансові ресурси, що використовуються місцевими органами влади, чітко лімітовані державою. У цих умовах будь-який додатковий розподіл бюджетних коштів на ініціативні проекти вимагає підтримки з боку регіонального рівня влади, що в свою чергу обмежує можливості по використанню цих коштів. Тому необхідним є створення нової системи фінансового забезпечення на основі вдалого зарубіжного досвіду та застосуванню його до українських реалій.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що поставлені завдання виконані, а мета досягнута. Всю сукупність висновків можна сформулювати у тезах.

Розглянувши основні поняття та дослідивши сучасний стан дослідження управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні можна зробити висновки, щодо важливості даного питання. Адже від забезпеченості фінансовими ресурсами соціальної сфери напряду залежить подальший розвиток нашої країни. Головна цінність нашої держави – це люди, а головне покликання соціальної сфери – це забезпечення гідного, якісного, безпечного рівня життя для всіх. В часи економічної кризи особливу увагу слід приділити проблемам ефективного використання фінансових ресурсів та вивченню механізму їх управління для досягнення соціально-економічного розвитку регіону.

Управління фінансовими ресурсами соціальної сфери визначається як сукупність тактичних дій щодо забезпечення єдності та рівноваги потоків надходжень та видатків фінансових ресурсів для своєчасного та у достатньому обсязі фінансування реалізації функцій державних і регіональних програм соціального спрямування, а також стратегічних заходів щодо найбільш ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці для реалізації пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку.

На сучасному етапі багато науковців в галузі фінансового менеджменту вивчають питання управління фінансовими ресурсами на різних рівнях функціонування (мікрорівень, мезорівень, макрорівень). Головним чином увага приділяється саме процесам формування, розподілення та використання фінансових ресурсів держави.

Спираючись на історичний досвід можна стверджувати, що держава володіє значним потенціалом впливу на соціально-економічні процеси. Водночас, її діяльність напряду залежить від того, чи володіє вона достатнім обсягом фінансових ресурсів.

Методологічну основу роботи складають діалектичний, історичний, системний та структурно-функціональний підходи.

Механізм управління фінансовими ресурсами соціальної сфери є потужним засобом для реалізації державної та регіональної соціальної політики, яка направлена на розвиток та підтримку суспільства. Важливим фактором формування сучасного механізму управління фінансовими ресурсами соціальної сфери є ефективне втілення реформ та відповідність дій уряду стратегії сталого розвитку України. На даний час ми не можемо ствержувати про соціально-економічне зростання нашої країни та Запорізького регіону, адже існує низка перепон на шляху до здійснення реалізації поставлених стратегічних цілей. Рятівною палицею в даному питанні може стати зарубіжний досвід європейських країн, які пройшли шлях від кризи до стабільного розвитку та головне зрозуміли, що людський потенціал – це майбутнє будь-якої держави та ключ до вирішення проблемних питань.

Запорізький регіон у своїх надрах має потужний фінансово-економічний потенціал розвитку, який можна побачити у стабільному зростанні доходів місцевих бюджетів та зниженні частки трансфертів з державного бюджету. Область є однією з лідерів по формуванню нових об'єднаних територіальних громад, більшість з яких здатні до самозабезпечення. Але, не зважаючи на зростання дохідної частини місцевих бюджетів, відбувається скорочення частини видатків на соціальний захист та забезпечення, в області знижуються темпи зростання частки доходів бюджету розвитку у доходах місцевих бюджетів, та порівняно низькою є частка капітальних видатків. Залучення громадськості до вирішення питань розподілу фінансових ресурсів громад є неоднорідним по області та напряму залежить від органів місцевого самоврядування.

Здійснивши аналіз механізму управління фінансовими ресурсами регіону ми визначити його вплив на соціально-економічний розвиток регіону. У ході дослідження ми виявили низку проблемних питань, які пов'язані з неефективним використанням фінансових ресурсів. На жаль, при доволі

позитивних статистичних даних, враховуючи теперішнє соціально-політичне становище країни, населення регіону не може відчутти фактичного покращення у соціальній сфері, так як значні кошти направляються на затикування соціальних дір і не вирішують проблему в цілому. Тому вкрай необхідно здійснити трансформацію соціальної сфери за допомогою інноваційних підходів та альтернативних видів фінансування. Приділивши увагу проблемі необхідності скорочення державних видатків на соціальну сферу, постає питання щодо удосконалення порядку надання фінансової соціальної підтримки на основі оптимального врахування потреб та реальної нужденності, переносити акценти на запобігання бідності та активне соціальне залучення.

На нашу думку, для ефективного управління фінансовими ресурсами соціальної сфери, необхідно застосовувати інноваційні підходи та методи фінансування, а також здійснювати жорсткий контроль за використанням коштів, їх цільовим призначенням. Тільки таким чином ми зможемо досягти поставленої мети, а саме – досягнення соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антропов В. В. Экономические модели социальной защиты населения в странах ЕС : автореф. дис. ... док. эк. наук : 08.00.14. Москва, 2007. 48 с.
2. Арцишевський Р. А. Людина і суспільство: навч. посіб.підруч. Ірпінь : Перун, 2003. 254 с.
3. Білозір О. В. Формування диференційованої системи фінансування соціального захисту: досвід Німеччини. Інвестиції: практика та досвід. 2019. №24. С.135–138.
4. Бюджет України. URL: <http://old.cost.ua/budget/> (дата звернення 10.02.2020).
5. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456--VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. С. 572.
6. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: СумДПУ, 2016. 260 с.
7. Василик О. Д. Теорія фінансів: навч. посіб. Київ : НІОС, 2003. 416 с.
8. Взаємна інформаційна система соціального захисту. URL: https://www.missoc.org/documents/organisation/2019_07/org_1907_is_en.pdf (дата звернення 04.02.2020).
9. Воробйов Ю. М. Фінансовий капітал фінансово-промислових груп в сучасній економіці України. *Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 2. С. 6-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvfbi_2013_2_3 (дата звернення 04.02.2020).
10. Воробйов Ю. М. Теоретичні засади формування і використання фінансових ресурсів в соціально-економічній системі держави. *Фінанси України*. 2015. № 5. С. 16–24.
11. Головне управління статистики у Запорізькій області. URL: <http://zr.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia>(дата звернення 10.02.2020).
12. Громадський бюджет. URL: <https://zr.gov.ua/uk/page/gromadskij-byudzheth> (дата звернення 10.02.2020).

13. Деякі питання виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною», оплати послуг із здійснення патронату над дитиною та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя, підтримки малих групових будинків формі : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 р. № 552. *Офіційний вісник України*. 2019. № 53. С. 22.

14. Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 р. № 373. *Офіційний вісник України*. 2019. № 36. С. 55.

15. Дропа Я. Б. Фінансові ресурси розвитку національної економіки України: монографія. Львів: ЛНУ імені Іван Франка, 2017. 426 с.

16. Дропа Я., Петик М. Фінансові ресурси держави: економічна сутність та джерела формування. *Розвиток економіки країни: можливості, проблеми, перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Запоріжжя, 20-21 січня 2017 р. Запоріжжя, 2017. С. 69–72.

17. Економічна енциклопедія / редкол: Б. Д. Гаврилишин та ін. Київ : Академія, 2000. Т.1. 864 с.

18. Енциклопедія державного управління / редкол: Ю. В. Ковбасюк та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 4. 648 с. С. 270–271.

19. Європейська хартія місцевого самоврядування : хартія від 15.10.1985 р. № 994_036. *Офіційний вісник України*. 2015. № 24. С. 450. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення 04.02.2020).

20. Євростат. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Social_protection_statistics(дата звернення 10.02.2020).

21. Єрмошкіна О. В. Фінансові відносини, ресурси, потоки: трансформація теоретичних підходів. *Економічний вісник Донбасу*. 2008. № 4. С. 69 – 73.
22. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансовий словник. Київ: Знання, 2000. 576 с.
23. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Львів : «Львівська політехніка», 2005. 714 с.
24. Загорський В. С., Вовчак О. Д. Фінанси: навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 247 с.
25. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Либідь. 365 с.
26. Звіт про виконання Державного бюджету за 2018. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 04.02.2020).
27. Звіт про результати аудиту ефективності впровадження проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України», що підтримується коштами Міжнародного банку реконструкції та розвитку. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/23-4_2018/Zvit_23-4_2018.pdf (дата звернення: 30.01.2020).
28. Інформаційна довідка про результати рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/40085/informatsiyna-dovidka-pro--rezultati-reytingovoji-otsinki-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-regioniv---za-2017-rik.html> (дата звернення: 30.01.2020).
29. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України «Середньострокове бюджетне планування (міжнародний досвід)». URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29131.pdf> (дата звернення 04.02.2020).

30. Інформаційно-аналітичні матеріали Департаменту соціального захисту населення Запорізької області. URL: <http://dszn-zoda.gov.ua/node/720> (дата звернення 10.02.2020).

31. Казанцева А. Н., Гасумова С. Е. Некоторые особенности системы государственного социального обеспечения в современной Великобритании. Отечественный журнал социальной работы. 2017. №3. С. 188-193. URL: <https://www.socialmag.info/кориya-soderzhanie-otech-2-2> (дата обращения: 04.02.2020).

32. Каллистов Д. П. Хрестоматия по истории Древней Греции. Москва: Издательство социально-экономической литературы «Мысль», 1964. 697 с.

33. Каратева Н. К. История экономических учений: учеб.пособ. Москва: Соцэкгиз, 1963. 550 с.

34. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. URL: <http://www.eur.ru> (дата звернення: 30.01.2020).

35. Кириленко О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2000. 243 с.

36. Кірейцев Г. Г., Александрова М. М., Маслова С. О. Гроші, фінанси, кредит: навч. посіб. Житомир : ЖІТІ, 2001. 312 с.

37. Коваленко Н. І. Еволюція теоретичних поглядів щодо сутності фінансових ресурсів держави. Економіка та держава. 2012. №12. С. 42-44.

38. Колодий С. Ю. Обоснования необходимости регулирования сбалансированности финансовых ресурсов государства в современных условиях. Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. 2011. Т.1. № 24(63). С. 98-108.

39. Конституція України : офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.

40. Лаврухін В. В. Державне управління у сфері соціального захисту населення: теоретичні аспекти. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 1-2. С. 66–72.

41. Лега Н. Ю. Підвищення конкурентоспроможності господарського комплексу регіону в умовах децентралізації. *Збірник наукових праць*

Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. №52. С.39–47.

42. Логвінов П. В. Програмно-цільове бюджетування в умовах децентралізації державних фінансів : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2017. 198 с.

43. Малюга Л. Ю. Соціальне забезпечення населення у Франції: зміст та шляхи вдосконалення соціального законодавства України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. №1. С. 100-108.

44. Марчак Д. Бюджетні програми: шлях до покращення якості . URL: <https://voxukraine.org/uk/byudzhetni-programi-shlyah-do-pokrashhennya-yakosti/> (дата звернення: 30.01.2020).

45. Моляков Д. С. Фінанси підприємств галузей народного господарства: навч. посіб. Київ: Фінанси і статистика, 2000. 200 с.

46. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету як домінанта фінансової стабільності держави. *Фінанси України*. 2005. № 6. С. 19–29.

47. Павлова И. В. Сравнительный анализ систем социальной защиты разных стран. *Статистика и экономика*. 2012. №3. С. 65–70. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyy-analiz-sistem-sotsialnoy-zaschity-raznyh-stran> (дата обращения: 04.02.2020).

48. Павлюк К. В. Фінансові ресурси держави: монографія. Київ: НІОС, 1997. 176 с.

49. Петик М. І. Економічна суть і призначення фінансових ресурсів у забезпеченні господарської діяльності суб'єкта господарювання. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2008. №4. С. 198–204.

50. Поддєрьогін А. М., Буряк Л. Д., Нам Г. Г. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2008. 552 с.

51. Поляк Г. Б. Государственные и муниципальные финансы: учеб. пособ. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 375 с.

52. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування : Закон України

від 06.12.2018 р. № 2646-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19> (дата звернення: 30.01.2020).

53. Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету : наказ Міністерства фінансів України від 28.01.2002 р. № 57. *Офіційний вісник України*. 2002. № 6. С. 203.

54. Про Стратегію сталого розвитку «Україна- 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 10. *Офіційний вісник України*. 2015 р. № 4. С. 8.

55. Про схвалення Стратегії управління державними фінансами на 2017-2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142. *Офіційний вісник України*. 2017 р. № 23. С. 61.

56. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9cdcccd2-10de-4073-bb6309a94f88a741&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkrainiNa2020-2022-Roki>(дата звернення 10.02.2020).

57. Проект Стратегії сталого розвитку – 2030. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення: 30.01.2020).

58. Родионова В. М. Финансы : учеб. пос. Москва : Финансы и статистика, 1995. 432 с.

59. Романенко О. Р. Фінанси: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 312 с.

60. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002, № 21-22, ст.135.

61. Скуратівський В. А., Палій О. М. Основи соціальної політики: навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 200 с.

62. Стойко О. Я., Дема Д. І. Фінанси: навч. посіб. / за ред. О. Я. Стойка. Київ: Алерта, 2014. 432 с.

63. Угода про позику (Проект удосконалення системи соціальної допомоги) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку

від 28.11.2005 р. № 996_053. Ратифіковано 18.03.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_053/ed20081208 (дата звернення 04.02.2020).

64. Фролова Т. О., Лук'яненко Л. І., Отченаш К.Г. Фінансовий ресурс розвитку національної економіки: формування та пріоритетні напрями використання. *Міжнародна економічна політика*. 2016. №2. С.126-155.

65. Чуницька І. І. Фінансові ресурси як базис формування фінансового потенціалу. *Економіка та держава*. 2007. № 5. С. 29–27.

66. Шкробот М. В. Визначення економічної сутності поняття «фінансові ресурси». *Економічний аналіз*. 2011. № 8. С. 339–342.

67. Юрій С. І. Фінанси: навч. посіб. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 357 с.

68. Юрій С. І., Федосов В. М., Алексеєнко Л. М. Фінанси : навч. посіб. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ. : Знання, 2008. 611 с.

69. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. Теорія фінансів: навч. посіб. / за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 576 с.

70. Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2000. 212 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні макроекономічні показники, що характеризують формування фінансових ресурсів України станом за 2013-2018 рр.

Показники	Період	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Національні рахунки, млрд грн							
Номинальний ВВП		1 465,2	1586,9	1988,5	2385,4	2983,9	3558,7
Споживання		1 329,6	1430,0	1723,6	2 032,3	2618,1	3196,8
Валове нагромадження		270,9	212,6	316,8	518,2	595,2	668,0
Чистий експорт товарів та нефакторних послуг		-135,3	-55,6	-51,9	-165,2	-229,4	-306,0
Індекс, %, річна зміна							
Реальний ВВП		0	-6,6	-9,8	2,4	2,5	3,3
Споживання		5,2	-6,2	-15,2	2,0	8,4	6,8
Валове нагромадження основного капіталу		-8,4	-24,0	-9,2	20,4	16,1	14,3
Експорт товарів та послуг		-8,1	-14,2	-13,2	-1,8	3,8	-1,6
Імпорт товарів та послуг		-3,5	-22,1	-16,7	9,3	12,6	3,2
Випуск окремих секторів економіки, %, річна зміна							
Сільське господарство		13,6	2,2	-4,8	6,3	-2,2	7,8
Промислове виробництво		-4,3	-10,1	-13,0	2,8	0,4	1,6
Інфляція, індекс (%)							
Індекс споживчих цін (середній за рік)		99,8	112,1	148,7	113,9	114,4	110,9
грудень до грудня попереднього року		100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8
Індекс цін виробників промислової продукції (середній за рік)		99,9	117,1	136,0	120,5	126,4	117,4
грудень до грудня попереднього року		101,8	131,8	125,4	135,7	116,5	114,2
Зовнішній сектор, млрд дол. США							
Рахунок поточних операцій		-18,3	-4,6	-0,2	-3,5	-2,4	-4,6
Обсяг експорту товарів та послуг		78,7	65,4	47,9	46,0	53,9	59,0
Обсяг імпорту товарів та послуг		-95,7	-70,0	-49,6	-52,5	-62,5	-70,5
Фінансовий рахунок		-20,3	9,1	-0,6	-4,7	-5,0	-7,5
Прямі іноземні інвестиції (притік)		3,9	0,3	3,0	3,3	2,6	2,4
Валові міжнародні резерви НБУ (на кінець періоду)		20,4	7,5	13,3	15,5	18,8	20,8
Обмінний курс, грн/дол. США							
Середній		7,99	11,89	21,84	25,55	26,60	27,20
На кінець періоду		7,99	15,77	24,00	27,2	28,10	27,70
Державні фінанси, млрд грн							
Доходи зведеного бюджету		435,6 ²	456,1	652,0	782,9	1017,0	1184,3
Видатки зведеного бюджету		493,9 ²	528,1	682,9	837,7	1059,1	1252,1
Сальдо зведеного бюджету		-58,3 ²	-72,0	-30,9	-54,8	-42,1	-67,8
Державний борг (прямий та гарантований)		584,8	1 100,8	1 572,2	1 929,8	2141,7	2168,4
Соціальні показники							
Рівень безробіття (за методологією МОП), у % до економічно активного населення віком 15-70 років		7,3	9,3	9,1	9,3	9,5	8,8
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн		3 282	3 480	4 195	5 183	7 104	8 865

¹ Дані наведено у 2013 році без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, з 2014 року також без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

² за розрахунками Мінекономрозвитку

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти «магістр»
Запорізького національного університету

Я, Лебеденко Марина Валеріївна, студентка III курсу магістратури, заочної форми навчання, факультету соціології та управління, спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування», адреса електронної пошти marilebedenk@ukr.net:

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Управління фінансовими ресурсами соціальної сфери на регіональному рівні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

20.02.2020

М.В. Лебеденко

Науковий керівник,
к.філос.н., доцент кафедри соціології

20.02.2020

О.С. Сорокіна